

Universitetet i Sørøst-Norge

Emne 10 Masteroppgaven

MOPP900

Predefinert informasjon

Startdato:	23-04-2019 13:00	Termin:	2019 VÅR
Sluttdato:	15-05-2019 14:00	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	Masteroppgave		
SIS-kode:	222 MOPP900 2 MO 2018 HØST		
Intern sensor:	(Anonymisert)		

Deltaker

Navn:	Ingeborg Elfuen
Kandidatnr.:	6503
USN-id:	135404@usn.no

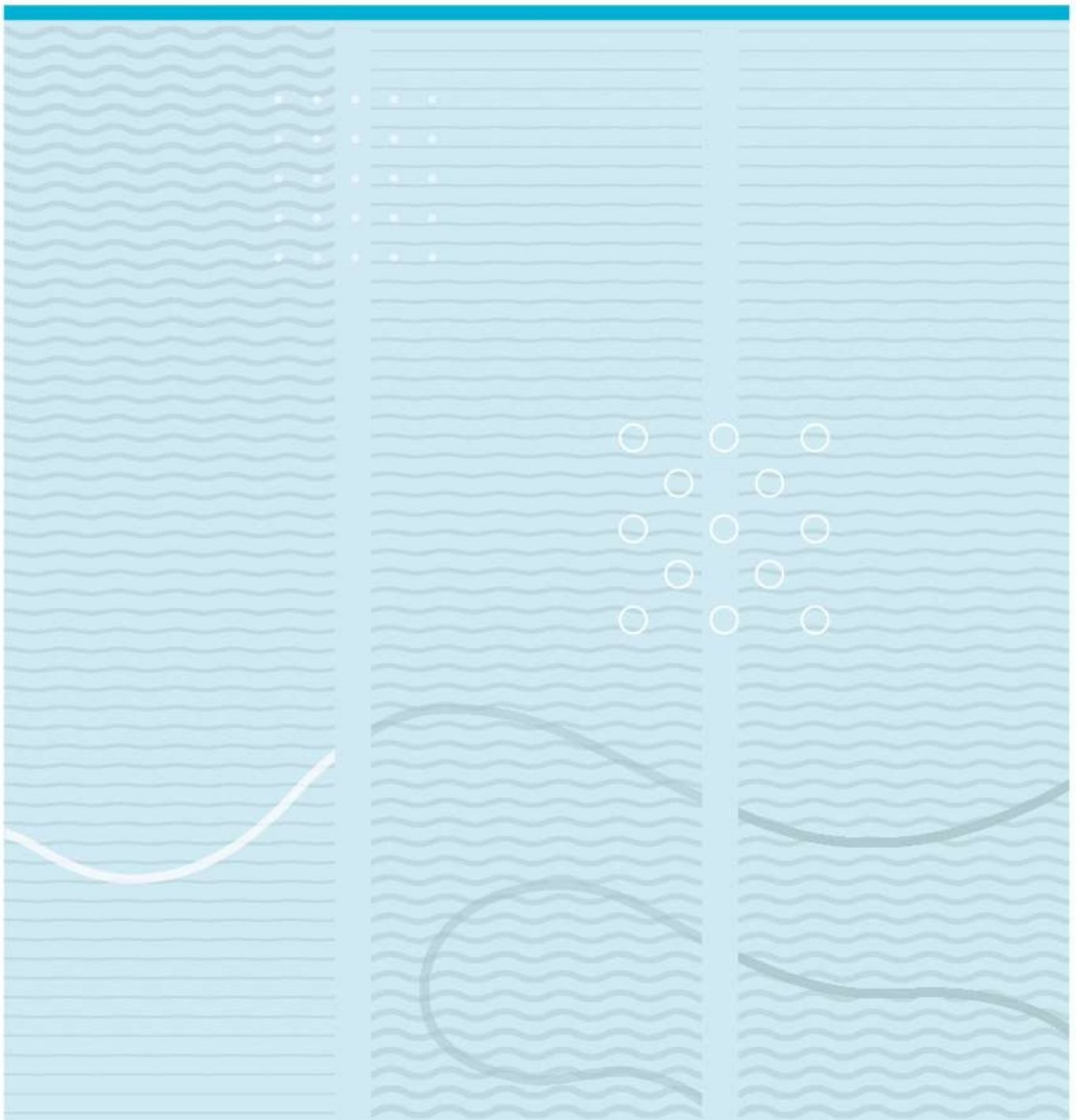
Informasjon fra deltaker

Antall ord *:	23080
----------------------	-------

Ingeborg Elfven

«Det å ha en familie – det er så stort det»

En kvalitativ studie om ansattes erfaringer med familiegjenforening for enslige mindreårige flyktninger.

Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for helse – og sosialvitenskap
Institutt for sykepleie – og helsevitenskap
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2019 Ingeborg Elfven

Denne avhandlingen representerer 30 studiepoeng

Sammendrag

Forfatter: Ingeborg Elfven.

Tittel: «Det å ha en familie – det er så stort det»

En kvalitativ studie om ansattes erfaringer med familiegjenforening for enslige mindreårige flyktninger.

Veileder: Beate Lie Sverre.

Hensikt:

Enslige mindreårige flyktninger omfatter barn og unge under 18 år som kommer til Norge uten foreldre eller andre voksne som utøver foreldreansvar. De anses å være en spesielt sårbar gruppe da de migrerer uten nære omsorgspersoner, de bærer med seg egne traumeerfaringer og kan oppleve stor grad av migrasjonsrelatert stress og savn etter familien. Familiegjenforening dreier seg om barn og unges behov for å være sammen med familie og omsorgspersoner. Prosessen med familiegjenforening er innviklet, tidskrevende og kan være en påkjenning for hele familien, særlig for den som søker. Det er lite kunnskap om hvordan familiegjenforening kan erfares og hvordan helse- og sosialtjenestene kan støtte enslige mindreårige flyktninger og deres familier i denne prosessen.

Formålet med studien er å få kunnskap om hvilke erfaringer kommunalt ansatte som arbeider med enslige mindreårige flyktninger har om hvordan familiegjenforeningsprosessen oppleves av enslige mindreårige flyktninger. Hensikten er å skape et kunnskapsgrunnlag for utvikling av helse - og sosialtjenester som kan forebygge psykiske helseplager, fremme helse og, på sikt, fremme integrasjon for de enslige mindreårige flyktningene og deres familier i Norge.

Metode:

Data ble samlet inn ved hjelp av fem individuelle kvalitative intervjuer av ansatte i to ulike kommuner som arbeider med enslige mindreårige flyktninger. En semi-strukturert intervju-guide ble anvendt. Intervjuene ble tatt opp og lydbåndopptakene ble transkribert og analysert. Studien har en hermeneutisk vitenskapsteoretisk forankring, og analysen av intervjuene er en tematisk innholdsanalyse inspirert av stegvis - deduktiv induktiv metode (SDI).

Resultater:

Resultatene presenteres i tre hovedkategorier: 1) Erfaringer før familiegjenforening, 2) Erfaringer etter familiegjenforening og 3) Samhandling mellom barne- og voksentjenesten – hvordan tjenesteforløpet burde organiseres for at de gjenforente

familiene skal får den hjelp og støtte de trenger. Samlet sett viser resultatene at familiegjenforening er en krevende prosess både i tiden før og etter familien ankommer. Prosessen er krevende både praktisk og økonomisk, men ikke minst utfordres den enslige mindreåriges psykiske helse, spesielt på grunn av det store ansvaret de opplever at de har. Analysen illustrerer betydningen av familie for ungdommene, men også viktigheten av å få støtte og oppfølging av ett profesjonelt hjelpeapparat før og etter en familiegjenforeningsprosess, både for ungdommene og familiene.

Diskusjon:

Basert på funnene identifiseres først enslige mindreårige flyktningers problemer og behov både før og etter familiegjenforeningen, samt hvilke ressurser de har. I lys av teorier om relasjon, familiesamspill og sosialt arbeid diskuteres hvilke tjenester som kan bistå disse ungdommene i den krevende prosessen som en familiegjenforening representerer.

Konklusjon:

Familiebånd er viktig for de enslige mindreårige flyktingene, men at det er behov for et støtteapparat som kan veilede og støtte familiene til en god start og integrering i Norge. Til tross for at prosessen før familiegjenforening, og tiden rett i etterkant, kan være preget av vanskelige situasjoner og store utfordringer for de unge og deres familier, vurderer de ansatte at familiens betydning er viktig for enslige mindreårige flyktinger som gjenforenes med sine familier.

Abstract

Author: Ingeborg Elfven.

Title: «To have a family - that is something great»

A qualitative study of employees' experiences with family reunification for unaccompanied minor refugees.

Supervisor: Beate Lie Sverre.

Purpose:

Unaccompanied minor refugees are children under the age of 18 who come to Norway without parents or other adults that carry out a parental responsibility for them. They are considered to be an especially vulnerable group since they migrate without close caregivers, bring with them their own traumas, and can experience a large degree of migration-related stress and longing for their families.

Family reunification is about the need of children and youth to be with family and caretakers. The process of family reunification is complicated, time demanding, and can be a strain for the whole family, especially for the applicant. There is little knowledge about how family reunification can be experienced and how health and social services can support unaccompanied minor refugees and their families in this process.

The purpose of this study is to gain knowledge about what experiences city employees who work with unaccompanied minor refugees have on how the minor refugees experience the process of family reunification. The goal is to create a knowledge base for the development of health and social services that can prevent mental health problems, promote health, and in the long run promote integration for the unaccompanied minors and their families in Norway.

Method:

The research material was collected by way of five individual qualitative interviews of employees in two different municipalities that work with unaccompanied minor refugees. One semi-structured interview guide was used. The interviews were voice recorded, transcribed and analysed. The study has a hermeneutical scientific theory base and the analysis of the interviews has a thematic content analysis inspired by stages - deductive inductive method (SDI).

Results:

The results are presented in three main categories: 1) Experiences before family reunification, 2) Experiences after family reunification and 3) Interaction between child

and adult services - how the official process should be organized so that the reunited families will get the help and support that they need.

Collectively, the results show that family reunification is a demanding process during both the time before and after the family arrives. The process is demanding both practically and economically, and at least challenges the mental health of the unaccompanied minor refugees especially due to the large responsibility that they feel they carry.

The analysis illustrates the significance of family for the youth and the importance of receiving support and follow-up by one professional support system for both the youth and their families before and after a family reunification process.

Discussion:

Based on the findings, the problems and needs of the unaccompanied minor refugees both before and after family reunification are identified first and which resources they possess. Which services that can support these youth in this demanding process of family reunification is discussed in light of theories about relations, family interaction, and social work.

Conclusion:

Family connections are important for the unaccompanied minor refugees, but that there is a need for a support network that can counsel and support the families to achieve a good start and to integrate in Norway.

In spite of the fact that the process before family reunification, and the time immediately afterwards, can be characterized by difficult situations and huge challenges for the minors and their families, the employees assess that the significance of family is important for unaccompanied minor refugees that reunite with their families.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	3
Abstract.....	5
Innholdsfortegnelse.....	7
Forord	10
1 Innledning	11
1.1 Forforståelse	11
1.2 Formål, problemstilling og forskningsspørsmål	12
2 Bakgrunn	13
2.1 Internasjonal og nasjonal lovgivning.....	13
2.1.1 Internasjonal lovgivning.....	13
2.1.2 Nasjonal lovgivning	14
2.2 Enslige mindreårige flyktninger som gruppe.....	15
2.3 Psykisk helse.....	16
2.4 Mottaksfase og bosettingsfase	17
2.5 Familiegjenforening	18
3 Teoretisk referanseramme	21
3.1 Innledning.....	21
3.2 Bronfenbrenner bioøkologiske modell	21
3.3 Resiliens.....	22
3.4 Relasjonell praksis.....	23
3.5 Kollektivistisk versus individualistisk kultur	24
4 Vitenskapsteoretisk ståsted og metode.....	26
4.1 Vitenskapsteoretisk forankring - Hermeneutikk	26
4.1.1 Den objektiverende hermeneutikk	26
4.1.2 Den aletiske hermeneutikk.....	27
4.1.3 Hermeneutisk prosess	28
4.2 Design og metode.....	29
4.2.1 Utvalg og rekruttering	29
4.2.2 Metode for datainnsamling.....	30
4.3 Analyse	30
4.3.1 Stegvis - deduktiv induktiv metode, SDI	31

4.4	Forskningsetiske overveielser	33
4.4.1	Forskerrollen og forskningseffekten.....	34
4.4.2	Taus kunnskap	35
5	Presentasjon av funn.....	37
5.1	Før familiegjenforening	37
5.1.1	Søknadsprosessen	37
5.1.2	Påvirkning fra hjemlandet	38
5.1.3	Psykisk helse – På godt og vondt	40
5.2	Etter familiegjenforeningen	41
5.2.1	Den unges opplevelser etter familiegjenforening – kaos, rollekonflikter og å være noen	41
5.2.2	Familiens opplevelser etter gjenforening – gap mellom forventninger og realiteter	44
5.3	Samhandling barnevern- og voksentjenesten	46
5.3.1	Forberedende samtaler.....	47
5.3.2	Praktisk oppfølging og veiledning av familien.....	47
5.3.3	Tilknytning, relasjon og tillitt.....	50
5.3.4	Samhandling mellom tjenester og tydeligere ansvarsforhold	52
5.3.5	«Vi må hjelpe dem opp sånn at de kan fortsette å leve livet sitt»	53
6	Diskusjon	55
6.1	Problemer og behov hos enslige mindreårige flyktninger som får familiegjenforening	55
6.1.1	Behov for psykisk og sosial støtte og familiens betydning for psykisk helse	55
6.1.2	Behov for praktisk bistand	57
6.1.3	Behov for veiledning/oppfølging	57
6.1.4	Familieroller i endring	59
6.2	Ressurssterke enslige mindreårige flyktninger	60
6.3	Tjenester som kan imøtekomme de unges og deres families behov	62
6.3.1	Støtte gjelder både før og etter familiegjenforening	62
6.3.2	Forberedende samtaler med ungdommen.....	65
6.3.3	Familiesamtaler/veiledning.....	66
6.3.4	Praktisk bistand.....	68

6.3.5 Samhandlende og koordinerende tjenester	69
7 Avslutning	73
Referanser	75
Oversikt over figurer	79
Vedlegg 1 Informasjonsskriv med samtykke	80
Vedlegg 2 Intervjuguide	85
Vedlegg 3 Vurdering fra NSD Personvernombudet for forskning § 31.....	87

Forord

Masterstudiets reise er nå ferdig og jeg sitter igjen med ny kunnskap og økt innsikt. Jeg har fått anledning til å fordype meg i ulike temaer noe som har vært en berikelse.

Jeg er ydmyk for at de enslige mindreårige flyktingene, og deres familier, har åpnet opp og sluppet meg inn i sine liv. Jeg er takknemlig for at jeg har fått mulighet til å være med på deres reise i Norge. En takk går til alle de jeg har møtt som har gitt meg innsikt, glede og utfordret meg på mange måter.

Det rettes en stor takk til de flotte informantene som delte raust av sine erfaringer, opplevelser, følelser og refleksjoner.

En stor og varm takk til førsteamanuensis Beate Lie Sverre som veileder og ansvarlig prosjektleder. Hennes veiledning, støtte, oppmuntring og kritiske tilbakemeldinger har vært uunnværlige.

En takk rettes også til ansvarlige og forelesere gjennom hele masterløpet. Deres innsikt og innspill har for meg vært medvirkende til personlig og faglig utvikling.

Drammen, mai 2019

Ingeborg Elfven

1 Innledning

Enslige mindreårige flyktninger, det vil si barn og unge som har flyktet alene til Norge, og familiegjenforening er utgangspunkt for denne studien. Barn og unge på flukt blir av United Nations High Commissioner for Refugees, UNICEF, omtalt som de mest sårbare i flyktingestrømmen (UNICEF, 2016). Da enslige mindreårige flyktninger anses å være en sårbar gruppe, er det av forskningsetiske grunner valgt å ikke intervju ungdommene selv. Denne studien har derfor som formål å undersøke hvilke erfaringer ansatte som arbeider og samarbeider med enslige mindreårige flyktninger, har om hvordan denne gruppen opplever familiegjenforeningsprosessen.

Det globale flyktingebildet viser at ved inngangen til 2018 var det totalt 68,5 millioner mennesker på flukt. Av disse var ca. halvparten barn. Dette innbefatter både internt fordrevne og flyktninger som krysser landegrenser. I 2018 kom det 159 enslige mindreårige flyktninger til Norge, noe som viser en nedgang fra foregående år (Flyktingehjelpen, 2019; Utlendingsdirektoratet, 2019b).

Jeg vil videre i dette kapitlet redegjøre for min forforståelse, for deretter å presentere formål, problemstilling og forskningsspørsmål for denne studien.

1.1 Forforståelse

Min forforståelse bygger på min utdanning som klinisk barnevernspedagog, tidligere arbeidserfaring og mine erfaringer de ti siste årene i arbeidet med enslige mindreårige flyktninger. De siste årene har mitt hovedarbeidsområde vært rettet mot de enslige mindreårige flyktingene som bor alene på hybler, eller er plassert i fosterhjem. Noen av disse ungdommene har søkt, og fått innvilget familiegjenforening. Min forforståelse i denne studien er farget av alle livshistoriene jeg har fått ta del i som samtalepartner og som saksbehandler. Dette har påvirket både valg av forskningstema, problemstilling og forskningsspørsmål, og har vært med på å fargelegge studien. Jeg har blitt inspirert av ungdommenes målrettethet, vilje og pågangsmot til tross for at de har gjennomlevd store, og til dels traumatiske, omveltninger i sine liv. Jeg har blitt berørt av alle deres historier, og deres fremtidsdrømmer med eller uten biologisk familie tilstede.

Ungdommene og familiene som har strevd med store belastninger og psykisk uhelse har vært en inspirasjonskilde og en drivkraft for å se nærmere på temaet med ett ønske om å forsøke å forstå og finne ut hva som kan være hjelpsomt i deres liv. Vi vil alltid ha en

grunnantagelse, eller forforståelse. Dette gjelder både som privatperson og som fagperson, vi møter hverandre med en forforståelse (Karlsson & Borg, 2015).

1.2 Formål, problemstilling og forskningsspørsmål

Formålet med studien er å fremskaffe et kunnskapsgrunnlag om hvordan ansatte i ulike kommuner som jobber med enslige mindreårige flyktninger erfarer hvordan familiegjenforeningsprosessen oppleves av enslige mindreårige flyktninger. Jeg ønsker å se nærmere på hva som kan oppleves som problematisk for den enslige mindreårige flyktningen i familiegjenforeningssaker, både med tanke på psykologiske påkjenninger og konkret behov for hjelp og veiledning fra helse – og sosialtjenesten for å manøvrere seg selv og familien i det norske samfunnet. Jeg ønsker med dette å skape et kunnskapsgrunnlag for utvikling av helse - og sosialtjenester som kan forebygge psykiske helseplager, fremme helse og, på sikt, fremme integrasjon for de enslige mindreårige flyktningene og deres familier i Norge.

Med bakgrunn i dette er problemstillingen følgende:

Hvilke erfaringer har ansatte i kommunen om enslige mindreårige flyktnings opplevelser av en familiegjenforening?

For å kunne svare på problemstillingen er det tatt utgangspunkt i følgende forskningsspørsmål:

1. Hvilke erfaringer har ansatte med enslige mindreårige flyktnings opplevelser før en familiegjenforening?
2. Hvilke erfaringer har ansatte med enslige mindreårige flyktnings opplevelser umiddelbart ved en familiegjenforening?
3. Hvilke erfaringer har ansatte med enslige mindreårige flyktnings opplevelser ca ett år etter en familiegjenforening?
4. Hvilke helse – og sosialtjenester har enslige mindreårige flyktninger og deres familier behov for etter en familiegjenforening?

2 Bakgrunn

Denne studien omfatter enslige mindreårige flyktninger og familiegjenforening. Det er en rekke internasjonal og nasjonal lovgivning som regulerer rettighetene til denne gruppen. Enslige mindreårige flyktninger omfatter barn og unge under 18 år som kommer til Norge uten foreldre, eller andre voksne, som utøver foreldreansvar. Enslige mindreårige flyktninger er en heterogen gruppe. De kommer fra ulike land, regioner, kulturer, tradisjoner og snakker forskjellige språk. Det de har til felles er krigs- og flukterfaringer, de har mistet sin daglige omsorg og fysisk nærhet til sine omsorgspersoner, søsken og venner. Familiegjenforening dreier seg om barn og unges behov for å være sammen med familie og omsorgspersoner enten det er krig eller fred. Prosessen med familiegjenforening er innviklet og tidkrevende. Det kan være en påkjenning for hele familien, men i særlig grad for herboende.

I presentasjonen av studien vil begrepet enslige mindreårige flyktninger brukes uavhengig av grunnlaget for oppholdstillatelsen, og begrepene unge eller ungdommer brukes uavhengig av alder.

I dette kapittelet presenteres internasjonal og nasjonal lovgivning som gir retningslinjer og føringer, enslige mindreårige flyktninger som gruppe samt en generell oversikt over mottaks – og bosettingsfasen. Deretter vil jeg se på helse, og psykisk helse, blant ungdommene før jeg avslutter med ett avsnitt om familiegjenforening.

2.1 Internasjonal og nasjonal lovgivning

2.1.1 Internasjonal lovgivning

Det er en rekke internasjonale retningslinjer som regulerer flyktningers rettigheter.

I regjeringens veileder til kommunene vektlegges det at Norge er forpliktet til å ta vare på enslige mindreårige flyktninger gjennom følgende internasjonale avtaler:

FNs konvensjon om flyktningers rettsstilling av 28. juli 1951

FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 16. desember 1966

FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter av 16. desember 1966

Europarådets konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter av 4. november 1950 (Barne-, 2011).

Utgangspunktet for de internasjonale menneskerettighetene er Verdenserklæringen om menneskerettighetene som ble vedtatt av FN 10. desember 1948 (Ekeløve-Slydal, 2014, s 16). På det internasjonale menneskerettighetssystemet finnes det ni sentrale FN-konvensjoner som sammen med Verdenserklæringen utgjør kjernen i det internasjonale konvensjonsvernet (Strand & Larsen, 2015, s35). FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen) ble vedtatt 20. november 1989, trådte i kraft 2. september 1990 og ble ratifisert av Norge 8. januar 1991. Konvensjonens artikkel 3 viser til ett generelt prinsipp om at barnets beste skal være ett grunnleggende hensyn i alle handlinger som omhandler barn. Artikkel 9 og 10 beskytter barnets rett til ikke å bli skilt fra sine foreldre og artikkel 12 beskytter barnets rettigheter for å bli hørt i saker som gjelder de. Det er FNs barnekomite som overvåker statenes håndtering av barns rettigheter (Strand & Larsen, 2015, s39). FNs barnekonvensjon omhandler rettigheter for barn under 18 år. Konvensjonen skal verne om barns rettigheter og spiller også en stor rolle i norsk utlendingsrett. Konvensjonen viser også til staters forpliktelser når det gjelder å sikre ethvert barns krav på respekt og et verdig familieliv. Konvensjonskomiteene støttes av FNs høykommissær for menneskerettigheter (Strand & Larsen, 2015, s 45). I 2006 ble FNs menneskerettsråd opprettet og erstattet dermed FNs menneskerettskommisjon (Strand & Larsen, 2015, s46).

2.1.2 Nasjonal lovgivning

En rekke menneskerettighetsbestemmelser har plass i Grunnlovens menneskerettighetskapittel, menneskerettighetene kan derfor sies å ha en sterk stilling i norsk rett (Ekeløve-Slydal, 2014, s 98). Flyktningpolitikken i Norge vil til enhver tid være regulert av internasjonale konvensjoner samt anbefalinger fra FN's høykommissær for flyktninger, UNHCR.

I Norge er Barneombudet gitt et ansvar nasjonalt for å påse at barnekonvensjonen overholdes. Det kommer fra Barneombudslovens § 3b at Barneombudet skal følge opp lovgivningen som verner barns interesser og at det samsvarer med forpliktelsene som ligger i FNs konvensjon om barns rettigheter (Strand & Larsen, 2015, s 105).

Flyktninger anses som en særlig sårbar gruppe, og ifølge Verdenserklæringen er det en menneskerettighet å søke og ta imot asyl mot forfølgelse. Statene er forpliktet via Flyktningkonvensjonen å respektere flyktningers rettigheter det vil si personer som frykter forfølgelse på grunn av rase, religion, nasjonalitet, medlemskap i en spesiell sosial gruppe eller politisk oppfatning. Enslige mindreårige flyktninger regnes som å

være blant de mest sårbare flyktningene og er av UNHCR omtalt som en spesielt sårbar gruppe (Ekeløve-Slydal, 2014, s 90, 91).

Utlendingsforvaltningen og menneskerettighetene gir en nødvending bakgrunnsteppe for å forstå hvilke dilemmaer vi møter faglig, etisk og menneskerettslig i arbeidet med enslige mindreårige flyktninger. En flyktning defineres som en person med rett til beskyttelse etter internasjonale konvensjoner som Norge er bundet av. I dagligtale blir ofte flyktning brukt om alle som har fått innvilget oppholdstillatelse etter en søknad om asyl.

Vilkårene for å få beskyttelse som flyktning fremgår av utlendingsloven kapittel 4. (Barne-, 2011).

Barn kan søke asyl alene som enslige mindreårige. (Stang & Sveaass, 2016). Justis – og beredskapsdepartementet har det overordnede politiske ansvaret for utlendingsforvaltningen, utlendingsdirektoratet (UDI) behandler asylsøknader, familiegjening, statsborgerskap, arbeid, utdanning, visum, permanent opphold og saker om utvisning. Ett vedtak fra UDI kan klages inn for Utlendingsnemnda (UNE). Politiets utlendingsenhet (PU) har ansvaret for å registrere asylsøkere som kommer til Norge, klarlegge identitet, og iverksette avslag på asyl og andre oppholdstillatelser samt utvisningsvedtak. Hovedsakelig oppnår de en av to ulike former for oppholdsstatus: beskyttelse og dermed flyktningstatus, eller opphold på humanitært grunnlag. UDIs behandling beslutter om personen får innvilget beskyttelse og får status som flyktning, innvilges opphold på humanitært grunnlag eller avslag. Innvandrings – og mangfoldsdirektoratet (IMDI) anmoder kommunene om bosetting, og er et tiltak for å jobbe med god integrering (Stang & Sveaass, 2016, s 152-158). Utlendingsnemnda (UNE) er ankeorganet for avgjørelser fattet av Utlendingsdirektoratet (UDI) (Ekeløve-Slydal, 2014, s 150). De viktigste klage – og overvåkingsorganene i Norge er Sivilombudsmannen, Likestillings – og diskrimineringsombudet, Barneombudet og Nasjonal institusjon for menneskerettigheter (Ekeløve-Slydal, 2014, s 160).

2.2 Enslige mindreårige flyktninger som gruppe

Enslige mindreårige flyktninger er barn og unge under 18 år som kommer til Norge som asylsøkere eller overføringsflyktninger gjennom FN, uten foreldre eller andre med foreldreansvar. Norske myndigheter definerer alle mindreårige som kommer til Norge uten sine foreldre, eller andre med foreldreansvar som enslige mindreårige flyktninger (Eide, 2013, s 16). De er uten foreldres omsorg, veiledning og beskyttelse. De er i et

fremmed land kulturelt og språklig sett. De kommer fra samfunn preget av krig, væpnet konflikt og vold. Enslige mindreårige flyktninger er en sårbar gruppe innvandrere. De har opplevd traumatiske hendelser i hjemlandet og på flukt, de har reist fra hjemland og familie (Eide, 2013, s 16, 17). Dette vil si at norske myndigheter anser alle barn som kommer til Norge under 18 år som ikke er i en familiesituasjon til å være definert inn i en spesielt utsatt og sårbar gruppe (Eide, 2013, s 17). Det er store individuelle forskjeller på de enslige mindreårige flyktingene med tanke på personlig bakgrunn og hvordan de opplever oppvekstsituasjonen i eksil. De har ulike grunn for fluktmotivet, fluktruten og varighet av denne, og forventninger til eksiltilværelsen. Det som kan sies å være mer likt er deres relasjon til vertssamfunnet i form av at de ikke kjenner språket, må forholde seg til nye omsorgssituasjoner og sosiale nettverk (Eide, 2012, s. 17, 18).

2.3 Psykisk helse

Innen forskningsfeltet migrasjonshelse er det utbredt enighet om at migrasjon og immigrasjonsprosessen utgjør en helserisiko for individet (Sandnes, 2017; Sverre, 2016, 2018). Emigrasjon fra hjemlandet og tap av nære relasjoner fører til diskontinuitet og ustabilitet. Økt stressnivå ses som et resultat av tap, diskontinuitet, isolering og fremmedgjøring og migrasjon blir å anse som en helserisiko i seg selv, og immigrasjonsprosessen kan forstås som et kriseforløp. Tilpasning til ett nytt land kan i seg selv være krevende og strevsomt, og beskrives som akkulturasjonsstress (Sverre, 2016, s 2, 3). Migrasjon og tilpasningsprosesser medfører i stor grad stressrelaterte situasjoner og kan få konsekvenser psykisk, somatisk og sosialt. Migrasjonsrelatert stress (MRS) kan forvandles til å bli negativt dersom en person bærer med seg ubearbeidede traumatiske opplevelser. Et psykisk traume kan oppstå når ulike hendelser som krig, vold, overgrep blir for overveldende, smertefulle og uhåndterbare. Traumatiske opplevelser setter spor både bevisst og ubevisst og kan utvikles til stressrelaterte helseproblemer (Al-Baldawi, 2014, s 159, 166; Helsedirektoratet, 2014). Folkehelse rapporten Helse i innvandrerbefolkningen (2018) henviser til flere studier som har sett på enslige mindreårige flyktninger og viser at rett etter ankomst til Norge har halvparten av enslige mindreårige flyktninger et høyt nivå av symptomer på posttraumatiske stress (Jensen, 2015; Vervliet, 2014). Symptomer på angst og depresjon er også utbredt (Jakobsen, 2014; Jensen, 2015). Fire år etter ankomst til Norge rapporterer enslige mindreårige flyktninger om et høyere nivå av depressive symptomer

enn norske barn og andre barn med innvandrerbakgrunn (Seglem, Oppedal, & Roysamb, 2014). Da de fleste enslige mindreårige flyktninger som kommer til Norge er gutter har vi liten kunnskap om forekomsten av psykiske helseplager blant enslige mindreårige jenter. Det viser seg i midlertidig i en studie gjort blant gutter og jenter at det er flere av de enslige mindreårige jentene enn gutter som har psykiske plager. Dette gjenspeiler befolkningen for øvrig (Folkehelseinstituttet, 2018).

Enslige mindreårige flyktninger har opplevd brudd på omsorgssituasjonen, tap av betydningsfulle personer, vært utsatt for krigsrelaterte traumer og er sårbare for vold, overgrep og andre dramatiske hendelser underveis da de reiser alene. Dette utgjør en risiko for deres psykososiale utvikling. På bakgrunn av dette er enslige mindreårige flyktninger av FN's høykommissær for flyktninger karakterisert som den mest sårbare innvandrergruppen (Oppedal, Jensen, Seglem, & Haukeland, 2011, s 9). Helse – og omsorgsdepartementet (2017) påpeker at enslige, mindreårige asylsøkere synes å være en særlig utsatt gruppe for psykiske lidelser (Helse-og, 2017, s11). På grunn av deres særlige sårbarhet, beskrives de også som ungdommer med høy risiko for psykiske plager sammenliknet med barn og unge som ikke har flyktet alene og som bor med sine familier (Oppedal et al., 2011, s 10). Enslige mindreårige flyktninger rapporterer spesifikt at de hadde problemer i hverdagen som blant annet var knyttet direkte til savn av familiemedlemmer. Problemene er også knyttet til bekymringer for familie i hjemlandet når det gjelder deres helse, sikkerhet eller andre forhold. Ungdommene forteller at savnet og/eller ensomhetsfølelsen ofte er så omfattende at den går ut over flere livsområder (Oppedal et al., 2011, s 23, 24).

2.4 Mottaksfase og bosettingsfase

Det er et skille mellom mottaksfasen og bosettingsfasen av flyktninger. Mottaksfasen gjelder for perioden den enslige mindreårige flyktingen ankommer Norge, registreres hos PU og plasseres enten i omsorgssenter via Barne-, ungdoms – og familieetaten (BUFETAT) for de under 15 år eller enslig mindreårig mottak via Utlendingsdirektoratet (UDI) for de over 15 år. Det er dermed det statlige barnevernet eller UDI som har ansvaret for de enslige mindreårige flyktninger i mottaksfasen som innebærer asylsøkerprosessen. De enslige mindreårige flyktninger blir boende disse stedene inntil de får innvilget lovlig oppholdstillatelse, tildelt omsorgskommune og

bosatt. Deretter starter bosettingsfasen som krever et samarbeid mellom kommunene, UDI eller IMDI og BUFETAT da det er IMDI som anmoder kommunene om bosetting (Eide, 2012, s 18, 19).

De fleste kommuner som bosetter enslige mindreårige flyktninger hjemler bosettingsvedtakene i Lov om barneverntjenester. Majoriteten av bosettingskommunene opererer med en tiltaksvifte hvilket som regel innbefatter bofellesskap, vertsfamilietiltak, bosetting på egne hybler eller i fosterhjem. Tiltaksviften kan se ulik ut fra kommune til kommune avhengig av størrelsen på kommunen og antall bosettinger. Lov om barneverntjenester åpner opp for ettervern til fylte 23 år men de fleste kommuner opererer med barnevernsvedtak til og med fylte 20 år. Deretter avsluttes barnevernsaken hos barneverntjenesten og overføres andre hjelpetilbud i kommunen dersom dette er nødvendig. De kommunene som opprettholder vedtak etter fylte 20 år gjør som regel dette i form av ett råd og veiledningsvedtak hvor økonomidelen er overført andre instanser i kommunen. Ungdommer som får innvilget familiegjenforening mister status som enslig mindreårig når familien ankommer Norge. De fleste kommuner avslutter vedtakene idet familiene ankommer, i enkelte tilfeller videreføres vedtaket en kort periode etter familien er bosatt.

2.5 Familiegjenforening

FNs konvensjon for barns rettigheter beskriver barns rett til å kjenne og være sammen med sine foreldre, ha foreldre som primære omsorgspersoner og retten til ikke å bli atskilt fra sine foreldre med mindre helt spesielle forhold gjør dette nødvendig. Flukt og eksil innebærer store omveltninger i menneskers liv. De må forlate sitt hjemland, familien splittes, og de tvinges til å bryte med mennesker, familie, miljø og ting de er glad i og er vant til å ha rundt seg.

Enslige mindreårige flyktningers foreldre og søsken kan søke om familieinnvandring, familiegjenforening. Prosessen med familiegjenforening er innviklet, tidskrevende og oppleves tidvis som utfordrende for ungdommene.

Det er ulike regler som gjelder avhengig av hvilken tillatelse det søkes om.

Familieinnvandring skiller gjerne mellom familiegjenforening og familieetablering.

Familiegjenforening gjelder dem som allerede har familie i Norge og ønsker å bli forent i Norge mens familieetablering gjelder dem som ønsker å bli en familie i Norge

(Utlendingsdirektoratet, 2019a). Referansepersonen er familiemedlemmet som bor i

Norge og som søkeren/søkerne ønsker å få familieinnvandringstillatelse med, altså i disse tilfellene den enslige mindreårige flyktningen, herboende (Utlendingsnemda, 2019).

I første rekke er det de nærmeste familiemedlemmene som får oppholdstillatelse for å gjenforenes. Som nærmeste familiemedlem regnes foreldre, og søsken under 18 år til de enslige mindreårige flyktningene. Enslige mindreårige flyktninger som har innvilget asyl har juridisk rett til familiegjenforening. Barn som har opphold på humanitært grunnlag i Norge har ikke samme rettigheter og det er ingen automatikk i å få innvilget en familiegjenforening. Foreldre og søsken til barn som har fått opphold på humanitært grunnlag i Norge, kan likevel få innvilget familiegjenforening når sterke menneskelige hensyn tilsier det (Utlendingsdirektoratet, 1999).

Utgangspunktet i utlendingsloven § 43 er at foreldre, og ugifte søsken som er under 18 år og som bor sammen med foreldrene, har rett til familiegjenforening med en enslig mindreårig flyktning som har fått beskyttelse i Norge. Når barnet har fått opphold som enslig mindreårig flyktning på grunnlag av sterke menneskelige hensyn etter utlendingsloven § 38 gjelder ikke samme rettigheter. Utlendingsloven § 49 første ledd åpner opp for at det kan tas høyde for sterke menneskelige hensyn og gjøres unntak fra vilkårene til statusen til referansepersonen (Utlendingsdirektoratet, 2010).

Det er forsket lite på hva som skjer når familier gjenforenes i eksil. Av de få publikasjonene som fins på dette feltet, rettes fokus mot de belastningene familien opplever ved langvarig separasjon. I tillegg omtales en utmattende søknadsprosess som en stressfaktor. Det har imidlertid vært lite forskningsmessige fokus på det som skjer etter selve gjenforening (Berg & Gravråkmo, 2016, s 9). Det er knyttet store forventninger til gjenforeningen, og dette kan være en grunn til at det kan oppstå misforståelser, usikkerhet, tvil og konflikter som i ytterste konsekvens kan føre til nok en splittelse i familien. Vanskeligheter kan oppstå i forbindelse med å reetablere roller i familien. Inntrykket er at det generelt er lite fokus på den spesielle situasjonen denne gruppen er i, og det er også lite omtalt i faglitteratur (Berg & Gravråkmo, 2016, s 17). Internasjonalt viser Kohli til at sosialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger er lite omtalt i engelsk forskning (Kohli, 2007, s 216). Al- Baldawi (2017) sier noe om forskningsmangler på prosessene etter familiegjenforening til tross for at det foreligger mye forskning gjort på enslige mindreårige flyktninger (Al - Baldawi, 2017, s 220). Berg m.fl. (2014) konkluderer i sin rapport at det mangler forskning på flere områder når det gjelder enslige mindreårige flyktninger. Kunnskapsstatusen viser at det gjenstår

mye forskning på feltet og at hovedtyngden i forskningen belyser psykisk helse og da spesielt psykisk helse i asylsøkerfasen (Paulsen, Thorshaug, & Berg, 2014, s 47). Sveaass (2011) henviser til Rousseau og medarbeidere (2001) som viser til at det finnes lite forskning generelt når det gjelder familiarbeid med flyktninger, og enda mindre når det gjelder studier av gjenforening i eksil. De vanskelige prosessene i forbindelse med familiegjenforening hevdes å være glemt. Familiegjenforening som fenomen løftes i liten grad frem i sammenheng med de ulike stressbelastninger som flyktninger kan gjennomgå (Sveaass & Reichelt, 2011, s 6).

Enslige mindreårige flyktninger er sett på som en spesiell sårbar gruppe da de flykter alene uten omsorgspersoner. De kan være utsatt for helsemessige traumatiske påkjenninger fra hjemlandet, migrasjonen og tilpasningen til eksillandet. De bærer ofte med seg en tanke om familien i hjemlandet og påvirkes direkte og indirekte av dette. Jeg vil i de påfølgende kapitlene presentere aktuell teori for feltet. Videre vil jeg gi en presentasjon av mitt vitenskapsfilosofiske ståsted og valg av metode før jeg presenterer funnene fra studien. Til slutt vil jeg diskutere funnene opp imot aktuell teori og forskning før studien oppsummeres.

3 Teoretisk referanseramme

3.1 Innledning

Jeg vil i dette kapittelet presentere en teoretisk referanseramme som kan bidra til å belyse enslige mindreårige flyktnings situasjon. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i Bronfenbrenners bioøkologiske modell for å forstå ungdommenes utvikling og behov i lys av begrepet resiliens og i ett relasjonelt perspektiv. Familiens betydning vil bli belyst i ett avsnitt om individualistiske - og kollektivistiske kulturer.

3.2 Bronfenbrenner bioøkologiske modell

Barn og unge i utvikling inngår i mange samspillsituasjoner sosialt og kulturelt som de blir påvirket av. Dette danner utgangspunkt for de økologiske teoriene hvor Urie Bronfenbrenner er den mest sentrale med en bioøkologisk teori. Den består av fire deler: prosess, person, kontekst og tid (Tetzchner, 2013, s54-56). Teorien forsøker å vise hvordan de ulike miljøene er forbundet med hverandre og hvordan dette igjen påvirker de kreftene som direkte har innvirkning på psykologisk vekst. Dette gjenspeiles i det fysiske og det sosiale miljøet.

Prosessene omhandler samspillet mellom individ og omgivelser, og Bronfenbrenner kaller disse proksimale og utgjør hovedgrunlaget for utvikling. Proksimale prosesser dreier seg om barns samspill med andre mennesker, samvirke mellom barn og betydningsfulle objekter og symboler. Dette samspillet utvikles og blir over tiden mer komplekst ved at for eksempel aktiviteter barn deltar i blir mer sammensatte.

Personbegrepet innebærer biologiske, kognitive, emosjonelle og handlingsmessige egenskaper. *Kontekstene* består av fire økologiske nivåer som samlet utgjør barns oppvekstmiljø, og som gjensidig påvirker hverandre (Tetzchner, 2013, s54-56). *Tid* omfatter ulike tidsdimensjoner som individets utviklingstid, familie – og historisk tid. Tidsdimensjonen i modellen viser til at samvirket må forekomme jevnlig over en periode, og er knyttet til de ulike kontekstene. På denne måten viser modellen til samvirket mellom barn og omgivelser med ulike nivåer over tid (Tetzchner, 2013, s54-56). Bronfenbrenner beskriver det slik at et økologisk system er nøstet sammen som en russisk dokke. I den innerste sirkelen står personen som er under utvikling. Videre påvirkes og utvikles personen i sammenkoblinger mellom ulike miljøer, og påvirkes av

relasjonen mellom ulike settinger og arenaer. I følge Bronfenbrenner er en persons utvikling også påvirket av arenaer som de ikke en gang er tilstedeværende i. Hvordan man oppfatter miljøet utviklingen finner sted i vil bety mer enn den objektive realistiske verden (Urie Bronfenbrenner, 1979, s 1-15). Bronfenbrenners teori medfører at det må tas høyde for at individet påvirkes av omstendigheter langt fra den umiddelbare situasjonen personen befinner seg i og blir påvirket av, objektene personen reagerer på, eller personene han har direkte samspille med. Bronfenbrenner opererer med ulike nivåer av systemer som påvirker individet; mikro-, meso-, ekso- og makrosystemet. Mikrosystemet er den innerste sirkelen i modellen og viser til den umiddelbare, daglige settingen personen befinner seg i som for eksempel foreldre, søsken, venner. Mesosystemet representerer forholdet mellom mikrosystemene, for eksempel forholdet mellom skole og hjem. Eksosystemet har en indirekte påvirkning for personen, for eksempel foreldrenes arbeidssted. Til slutt viser makrosystemet til samfunnets og institusjoners verdier, normer, tradisjoner og lover som er betydningsfulle for de andre systemene (Urie Bronfenbrenner, 1979, s 7, 8). Utvikling i kontekst er primærfokuset for Bronfenbrenner. Systemene virker sammen som et kontinuum bundet sammen hvor strukturene og sammenkoblingene kan påvirke utviklingsretningen både direkte og indirekte (U. Bronfenbrenner, 1953, s 11, 12).

I henhold til Bronfenbrenners modell kan det sies at enslige mindreårige flyktninger blir påvirket av systemiske forhold på flere områder. Muligheten for familiegjenforening er knyttet til norsk politikk, byråkrati og de til enhver tid gjeldende lovregler. På mikronivå får dette konsekvens for den enslige mindreårige flyktningen og dens familie. Modellen til Bronfenbrenner kan fungere som et teoretisk bakteppe på den måten at den gir et overordnet perspektiv på hvordan de enslige mindreårige ungdommenes situasjon og utviklingsmuligheter blir påvirket på ulike systemnivåer.

3.3 Resiliens

Norge har de siste årene tatt imot flyktningbarn og unge som har opplevd krig og katastrofer og dermed er utsatt for risiko. Forskning om resiliens for barn og unge i eksil vil være viktig for å utvikle gode nok tiltak for å støtte utviklingspotensialet (Borge, 2016, s 27). Enslige mindreårige flyktninger har i de fleste tilfellene opplevd krig, vold, tortur, forfølgelse og de har i mange tilfeller vært igjennom en vanskelig og langvarig flukt. Akutte traumer og dramatiske krigsopplevelser utfordrer ungdommer og familier

med hensyn til resiliens. Krig ses i denne sammenheng på som en kronisk tilstand (Borge, 2016, s 16). Til tross for dette opplever man at de evner å klare seg til tross for mye motgang og påkjenninger. Resiliens viser til at individer kan mestre sitt eget liv selv om de har erfart vanskelige og traumatiske opplevelser. Økologisk resiliens viser til at resiliens er avhengig av kvaliteten på de fysiske og sosiale miljøene, og ikke bare individuelle egenskaper. Dette henger igjen sammen med hvordan personlighet utvikles i samspill med andre. Utvikling av resiliens avhenger av relasjonelle forhold og kontekstene, i dette tilfellet de enslige mindreårige flyktingene og de arenaer de beveger seg i. Dette medfører at den sosiale og kulturelle konteksten må legges til grunn for en resilient utvikling (Varvin, 2015, s 210 - 215). Det er spesielt tre forhold som utpeker seg som skiller resiliente unge fra andre. Dette er normal intelligens, følelsesmessige bånd til nære omsorgspersoner og tilgang til ett ytre støtteapparat. Dette viser at sosiale relasjoner har stor betydning for resilient utvikling (Borge, 2016). Resiliens kobler egenskaper hos et barn til egenskaper i miljøet, det handler om komplekse samspill mellom mennesker og risikofylte omgivelser. Resiliens innebærer å gjenopprette, opprettholde og forbedre. Å gjenopprette psykologisk fungering betyr at man går tilbake til sin opprinnelige adferd etter en akutt, alvorlig risikosituasjon mens på den andre siden å opprettholde og forbedre resiliens viser til vedvarende prosesser som kan gå over tid (Borge, 2016, s 13). Til tross for utfordringer viser de enslige mindreårige flyktingene stor grad av resiliens til tross for separasjon fra familien. Det kritiske punktet er hvilken mening barnet tillegger separasjonen fra foreldrene. Det vil være lettere for barnet å håndtere en separasjon når den føles nødvendig og kan forklares, enn om de føler seg forlatt (Suárez-Orozco, Todorova, & Louie, 2002, s 16). I forlengelsen av dette er det viktig at resiliens ikke brukes som en sovepute ved at vi ikke hjelper unge fordi vi hevder at de kan klare seg uansett (Borge, 2016, s 25).

3.4 Relasjonell praksis

Barn utvikles i relasjon til andre. Daniel Stern, professor i psykiatri, psykoanalytiker og spedbarnsforsker har bidratt til å sette lys over de tidlige utviklingsårene i et utviklingsteoretisk perspektiv med utgangspunkt i barnets interpersonlige verden. Barns behov for relasjoner blir dermed tillagt stor utviklingsmessig betydning. Samspill og gjensidig sosiale relasjoner vektlegges som avgjørende for utviklingen (Havnesköld, 1992; Stern, 1995; Tetzchner, 2013). Mennesker er avhengig av hverandre for å utvikle

en egen bevissthet og fremstå som selvstendige. Det er gjennom den andre i en intersubjektiv verden, og gjennom den andres anerkjennelse man utvikler seg i forhold til seg selv (Karlsson & Borg, 2015, s 143). Borg & Karlsson (2015) påpeker videre at likeverd, samarbeid og anerkjennelse er grunnleggende i alt psykisk helsearbeid. Relasjoner i sosialt arbeid utvikles i det intersubjektive fellesskapet som finnes i alle kontekster. Relasjonen rommer det å være med personer i deres endringsprosess (Karlsson & Borg, 2015, s140-149). Dette understøttes av Kohli (2017) som finner i sine studier at sosialarbeidere som jobber med enslige mindreårige flyktninger driver terapeutisk omsorg på den måten at de hjelper den unge med å slutføre desorientering og turbulens. De hjalp ungdommene med å bygge ett hjem hvor følelsen av å bli tatt vare på kunne vokse frem (Kohli, 2007, s 216). Et godt samarbeid mellom ungdom og ansatt har ofte sammenheng med god informasjon, trygge relasjoner, anerkjennelse og en gjensidig respekt. I det flerkulturelle barnevernet blir det dermed et viktig aspekt å sikre god kommunikasjon og samhandling (Paulsen et al., 2014, s 9).

3.5 Kollektivistisk versus individualistisk kultur

Enslige mindreårige flyktninger har barndommen i opprinnelseslandet og mange har bakgrunn fra et kollektivistisk samfunn preget av storfamiliekultur. De kollektivistiske kulturene kjennetegnes av at individet er avhengig av gruppen for sin eksistens og utvikling, gruppen er utad ansvarlig for individenes handlinger. Kontroll skjer eksternt og dennes funksjon er å styrke gruppen internt og bevare anseelsen utad. I disse kulturene verdsettes fellesmål. Individet kan kun eksistere gjennom gruppen, og tilhørighet anses for å være grunnlaget for å utvikles. Ved å identifisere seg som medlem av gruppen styrkes gruppen men også individet og tilhørigheten (Al - Baldawi, 2017, s 35 - 42). I Norge møter de unge, og deres familier, en individualistisk kultur. Denne kjennetegnes ved at individet er autonomt og uavhengig, gruppen eksisterer for å sørge for integritet og sosial utvikling for individene, og kontroll skjer internt gjennom samvittigheten. Individenes autonomi og integritet legges til grunn for sosiale relasjoner, og som kjernen i samfunnsoppbygningen (Al - Baldawi, 2017, s 35 - 42). Sett i dette perspektivet møter ungdommene og deres familier store kulturelle og sosiale forskjeller mellom eksil – og hjemlandet.

Kulturell identitet for de enslige mindreårige flyktningene kan ses i lys av «Cross – Cultural Kids» (CCK) begrepet som er en utvidelse av «Third culture kid» (TCK). TCK

omfatter unge som har hatt de viktigste utviklingsårene i andre land enn der de opprinnelig har sitt pass i fra. CCK tillater å inkludere flyktninger, og viser til multiple og varierte lag av kulturelle omgivelser som påvirker ett barns og en ungdoms liv. De mange utviklingsmessige oppgavene må løses i dette spennet mellom ulike kulturer (Moore & Barker, 2012; Pollock, Van Reken, & Pollock, 2010). For de enslige mindreårige flyktningene vil dette være gjeldende. De står mellom to kulturer og må jobbe for å skape en meningsfull sammenheng mellom disse samtidig som de skal bygge en egen trygg identitet. Resultatet fra enkelte undersøkelser viser at TCK og CCK håndterer multikulturelle identiteter, eller multiple kulturelle identiteter. Det viser seg samtidig at de kan mangle en klar oppfatning av tilhørighet da de er dratt mellom ulike kulturer. Den interkulturelle kompetansen hos disse unge er spesielt trukket frem som en særegen fordel og ressurs (Moore & Barker, 2012; Pollock et al., 2010).

4 Vitenskapsteoretisk ståsted og metode

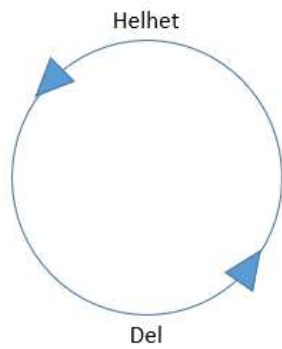
Denne studien er forankret i den hermeneutiske vitenskapstradisjonen. Jeg vil i det følgende gi en kort fremstilling av hovedelementene innen hermeneutisk tenkning, samt en beskrivelse av design, utvalg og rekrutteringsprosessen, og metode for datainnsamling og analyseprosessen. Kapittelet avsluttes med forskningsetiske overveielser knyttet til studiens troverdighet og forskningsetiske hensyn.

4.1 Vitenskapsteoretisk forankring - Hermeneutikk

Hans Georg Gadamer er den personen som i dag er mest sentral i hermeneutisk teori (Krogh, Theil, Iversen, Reinton, & Egeland, 2003, s235). Gadammers utgangspunkt er at hermeneutikk er en generell filosofisk teori om hva forståelse er, og hva som skjer i oss og med oss når vi forstår (Krogh et al., 2003, s239). Ingen forståelse kan ifølge Gadamer starte fra null, enhver forståelse forutsetter en forutgående forståelse, noe som betegnes som en fordom. Fordom blir for Gadamer et positivt ladet begrep, ved at fordommer ikke er hindringer men positive forutsetninger for forståelse. Fordommer kan alltid bli korrigert eller overprøvd (Krogh et al., 2003, s244, 245). Kritikk og korrigerende av egne fordommer er det som finner sted i den hermeneutiske sirkel.

4.1.1 Den objektiverende hermeneutikk

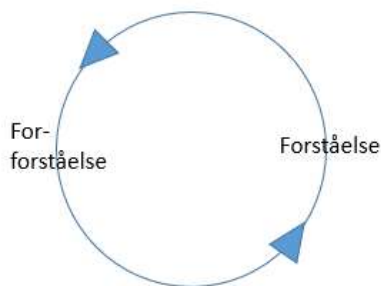
Ett hovedtema for hermeneutikken har fra begynnelsen av vært at meningen med en del bare kan forstås om den settes i sammenheng med helheten, og helheten kan bare forstås ut fra delene. Man står overfor en sirkel, den hermeneutiske sirkel. Objektiverende hermeneutikk baseres på at det er ett skarpt skille mellom subjekt og objekt. Da målet er å tilstrebe økt erkjennelse og innsikt ved å bevege seg mellom del og helhet, kan man se på sirkelen som en spiral der man fortløpende får fornyet innsikt gjennom prosessen (Alvesson & Sköldberg, 2008, s 193 - 198).

Figur 1 den opprinnelige hermeneutiske sirkel, del - helhet

4.1.2 Den aletiske hermeneutikk

Aletisk hermeneutikk bryter radikalt med objektiverende hermeneutikk og har som utgangspunkt at forståelse anses å være ett grunnleggende trekk ved mennesket, og mennesket kan derfor ikke stille seg utenfor det som skal undersøkes. På denne måten får vi en andre hermeneutisk sirkel mellom forforståelse og forståelse (Alvesson & Sköldberg, 2008, s 198, 199). Tre ideer gjør seg gjeldende i beskrivelse av forståelse. Den første er at kunnskap er av intuitiv karakter, i form av å avsløre sannheter som har vært skjult ved at sannheten utgjør en innsikt, en intuisjon. Det andre er at utgangspunkt for kunnskap er et levd liv og opplevelse. Det tredje er intensjonalitet, hvor intensjonaliteten forstås som følelsesstemninger og taus kunnskap. Det gjelder derfor at individet må forstå den verden han lever i, gjennom økt selvforståelse. Hver forståelse gir dermed en bedre selvforståelse (Alvesson & Sköldberg, 2008, s 242 - 244). Det samme gjelder for forståelsen av andre og andres meningsfelt, der hvert møte er et møte mellom horisonter av meninger. Horisont viser til fleksibilitet, noe i endring og forandring hvor vi kan sette oss inn i en annens horisont. Å forstå forutsetter forforståelse, men samtidig er forforståelsen et hinder for forståelse og for at dette skal resultere i noe positivt må vi kontinuerlig alternere mellom den andres og vår egen verden og referansesystem. På denne måten utvikler det seg en sammensmelting av horisonter. Alvesson poengterer at all forståelse allerede fra begynnelsen er farget av emosjoner, det eksisterer ikke en ren kognitiv eller rasjonell forståelse.

Figur 2 den aleitiske hermeneutiske sirkel, forforståelse – forståelse

Begge disse hermeneutiske tradisjonene kan betraktes som komplementære. Det gjelder også de to hermeneutiske sirklene «del – helhet» og «forforståelse – forståelse» som også betraktes som komplementære og dermed inkluderer hverandre. (Alvesson & Sköldbberg, 2008)

Figur 3 den hermeneutiske sirkel med horisontbegrepet

4.1.3 Hermeneutisk prosess

Krogh viser til Gadamer at vi alltid vil føre elementer fra vår egen tid og kultur med oss. Vi må ta utgangspunkt i den forståelsen vår egen periode og kultur gir og ta hensyn til det som skiller periodene fra hverandre. Dette blir dermed en forutsetning for å kunne forstå fortiden ved å starte med innsikten vår egen tid gir oss. Dette krever at vi skiller mellom legitime og ikke legitime fordommer ved at fordommene korrigeres og overprøves i møtet med materialet vi jobber med. Med bakgrunn i at fordommene kan korrigeres, at vi kan skille mellom de fordommene som åpner opp og de som forstyrrer, har vi mulighet til å forstå fortiden samtidig som vi er bundet til vår tids fordommer (Krogh et al., 2003, s 242 - 245). Denne type kritikk og korrigering foregår i den hermeneutiske sirkel hvor forståelse av teksten er preget av leserens fordommer og førforståelse som igjen påvirker leserens selvforståelse. For å komme inn i den

hermeneutiske sirkelen kreves det at vi går inn med våre fordommer, for så å komme inn i en prosess hvor våre fordommer settes på prøve (Alvesson & Sköldbberg, 2008, s 245 - 247). Fordommene og førforståelsene utgjør en helhet som det vanskelig lar seg å gjøre å overskue, ved å innføre begrepet horisont vektlegger Gadamer at dette er størrelser som er fleksible og kan endre seg. Horisont begrepet innebærer at vår forståelse aldri er uten forutsetninger, og samtidig er den under utvikling. Den hermeneutisk sirkel blir dermed et forhold mellom to horisonter som nærmer seg hverandre ved en horisontsammensmeltning. (Krogh et al., 2003).

4.2 Design og metode

Studiens problemstilling etterspør ansattes erfaringer med enslige mindreårige flyktningers opplevelser med familiegjennforening. Det er derfor valgt et kvalitativt design. Kvalitativ metode etterstreber å oppnå en helhetlig forståelse av fenomener og forholdet mellom fenomener i samfunnet. Hensikten er å forstå fenomenet og ikke dets omfang og utbredelse (Kvale & Brinkmann, 2017, s 47).

Jeg valgte i denne studien å starte med datainnsamling tidlig i prosessen. Jeg ønsket at empirien skulle komme tydelig frem. Kvalitativ forskning er kjennetegnet ved følsomhet for konteksten den gjennomføres i noe som tilsier at man må være villig til å justere sitt eget prosjekt. Som en følge av dette vil det kunne være hensiktsmessig å prioritere datainnsamling relativt tidlig i prosjektet for å kunne justere teori og perspektiver i forhold til det som trer frem i den empiriske analysen (Tjora, 2017, s 15).

4.2.1 Utvalg og rekruttering

I denne studien brukte jeg strategisk utvalgsmetode for utvelgelse av informanter. Det vil si at jeg valgte deltagere som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til problemstillingen (Thagaard, 2015, s 60). Utvalget besto av fem ansatte i to ulike kommuner som arbeider med enslige mindreårige flyktninger og som har erfaring med enslige mindreårige flyktninger som har fått familiegjennforening. Alle var kommunalt ansatt. For å sikre sosialfaglig profesjonskompetanse og evnen til faglige refleksjoner om temaet var et annet inklusjonskriterium at den ansatte måtte ha minimum treårig høyskoleutdanning innen sosial – eller helsefag. For å sikre erfaringskompetanse, var et tredje inklusjonskriterium at den ansatte måtte ha minimums to års arbeidserfaring fra feltet. For å rekruttere informanter kontaktet jeg

ledelsen, eller fagleder, ved aktuelle avdelinger som jobber med enslige mindreårige flyktninger, og som hadde erfaring med familiegjenforening. Jeg ønsket at leder var førstekontakten med den ansatte for sikre at informantens eventuelle deltakelse i prosjektet var lederforankret. Dette ble gjort for å sikre at prosjektet ble godkjent gjennomført på de ulike arbeidsplassene. Jeg sendte ut et informasjonsskriv til ledere, fagledere, og utarbeidet et samtykkeskjema til bruk for informantene (vedlegg 1).

4.2.2 Metode for datainnsamling

I denne studien anvendte jeg kvalitative individuelle intervjuer for å kunne undersøke enkeltpersoners opplevelser, meninger og refleksjoner. På denne måten kunne jeg gå i dybden og løfte enkeltpersoners stemmer frem. Jeg tok utgangspunkt i en semistrukturert intervjuguide (vedlegg 2) da jeg var opptatt av å få frem historiene til de ansatte og ikke være for styrende i samtalen. I et semistrukturert intervju har intervjuguiden som oppgave styre inn mot visse temaer og inneholder forslag til spørsmål, det er hverken en åpen samtale eller en lukket spørreskjemasamtale (Thagaard, 2015, s 103-105).

Jeg brukte lydbåndopptaker under intervjuene og noterte underveis dersom det dukket opp noe spesielt som fanget min oppmerksomhet. Opptakene og transkripsjonene ble lagret på sikret område på egen PC med eget passord og på kryptert minnepenn. Intervjuene ble gjennomført på informantenes egen arbeidsplass, eller hjemme hos, etter eget ønske. En av farene ved å bruke intervju i forskning er en ekspertgjøring av uttalelsene, hvor eksperten tar ut meninger fra informantens egen livsverden og setter de inn i sine egne kategorier. I letingen etter meningen bør man tilstrebe å avdekke, differensiere og berike det subjektive sett i et interrelasjonelt perspektiv. Dette handler også om etikk og makt, maktforholdet mellom forsker og den intervjuede, og makten om fortolknings sannheten (Kvale & Brinkmann, 2017, s 47).

4.3 Analyse

Tjora (2017) beskriver stegvis deduktiv – induktiv metode (SDI) som en oppadgående og en nedadgående prosess hvor SDI er drevet av en induktiv nysgjerrighet. Den oppadgående prosessen beskriver den induktive tilnærmingen fra data til teori, mens den nedadgående prosessen viser til deduktiv tilnærming hvor teori sjekkes mot empiri. I empirisk forskning vil teori og empiri påvirke hverandre gjensidig.

Ved at SDI beskriver forskningen som stegvis underbygger det systematikken i forskningen, samtidig som man i praksis vil kunne bevege seg på ulike stadier samtidig underveis i ett prosjekt. Tilnærmingens induktive snitt avviser ikke teoriens betydning men har nysgjerrighet som utgangspunkt og ett mål om generaliserbarhet. Metoden skal hjelpe til med å sikre at forholdene eller fenomenene er utforsket på en nyansert måte, med respekt for de involverte og med åpning for vurdering og kritikk. (Tjora, 2017, s 18-23).

Den abduktive tilnærmingen starter fra empirien, induktivt, men teori og perspektiver spiller inn i forkant eller i løpet av forskningsprosessen. Tjoras fremstilling av SDI (2017) ligger tett opp imot en abduktiv tilnærming, men vektlegger i større grad det teoretiske tyngdepunktet utover i forskningsprosjektet. Abduksjon viser til de reflektsive sidene ved forskningen (Tjora, 2017, s 33). Når forskning omhandler fenomener om menneskets uforutsigbare verden vil en dynamisk abduktiv tilnærming kunne være nyttig. Ved å bruke en abduktiv tilnærming vil man kunne bevege seg mellom retningene ved at forholdet mellom teori og empiri fører til en videreutvikling av forskerens forforståelse slik at ut ifra ny empiri kan ny teori anvendes for å danne nye perspektiver (Kvale & Brinkmann, 2017, s 224).

4.3.1 Stegvis - deduktiv induktiv metode, SDI

Hermeneutikk omfatter ingen trinn-for-trinn metode, men viser til generelle prinsipper som viser seg å være nyttige for fortolkning av tekster. I analysen opplevde jeg at dette var gode prinsipper å bruke i kombinasjon med Tjoras (2017) fremstilling av SDI. Ved å benytte SDI kan man unngå premature konklusjoner ved å «jump to conclusions» som Tjora (2017) påpeker. De to første stegene innebærer innsamling av data, og bearbeiding av data i form av transkribering og renskrivning av notater.

4.3.1.1 Transkripsjon

Transkripsjoner av intervjumaterialet hevdes å være en del av analyseprosessen og struktureringen det innebærer å transkribere er i seg selv en begynnelse av analysen (Kvale & Brinkmann, 2017, s206). Jeg transkriberte materialet selv, noe som ga meg verdifull dypere innsikt i informantenes utsagn da jeg jobbet meg grundig og systematisk igjennom intervjuene. Jeg valgte å ikke transkribere pauser, intonasjonsmessige understrekninger, følelsesuttrykk ol.

Videre i analysen tok jeg utgangspunkt i Kvale & Brinkmann og Tjora. Før jeg startet på den videre prosessen laget jeg meg en mal med kolonner slik at materialet lett kunne plasseres inn og samtidig ga tydelig og klar oversikt.

4.3.1.2 Koding (meningsfortetting)

Tjora fremhever koding som viktig for SDI. Meningsfortetting gjenspeiler metodens vektlegging på induksjon. Ved å forsøke å rendyrke en induktiv empirinær koding vil man kunne tilstrebe en mest mulig induktiv førstefase i analysen. Kodingen skal ligge tett på empirien og bruke eksisterende begreper som finnes i datamaterialet. Det innebærer at kodene gjenspeiler deltagerutsagnene, innfødte begreper som benevnes som «in vivo» koding (Tjora, 2017, s197). Jeg jobbet gjennom de transkriberte intervjuene ved først å gå tilbake til mine opprinnelige notater, deretter leste jeg igjennom intervjuene mens jeg noterte refleksjoner og forslag til temaer. Deretter utarbeidet jeg en liste med tekstnære koder som hadde opprinnelse i empirien. I og med kodene ligger tett opp imot empirien er kodene utviklet fra data og ikke fra teorier, hypoteser eller planlagte temaer. De empirinære kodene kan vise til interessante sider for den videre analysen uten å måtte gå tilbake til selve intervjuene (Tjora, 2017, s198 - 203). Meningsfortetting viser til at man kan systematisere data som er uttrykt med vanlig språk. Deretter ved å lete etter meningsenheter og uttrykke hovedtema kan man gjøre temaene til gjenstand for fortolkninger og analyser (Kvale & Brinkmann, 2017, s232).

4.3.1.3 Empirisk – analytiske referansepunkter (EAR)

Allerede i intervjusituasjonen noterte jeg ideer som fremkom på bakgrunn av intervjuet. Disse ideene renskrev jeg i etterkant av hvert intervju. Den samme prosedyren fulgte jeg da jeg transkriberte ved at jeg noterte ideer fortløpende. EAR viser til prosessen som skjer når forskeren allerede i datainnsamlings – og kodeprosessen får analytiske ideer. Referansepunktene antyder viktige ideer som det kan være mulig å bygge videre på. Ved å ta vare på disse som umiddelbare innsikter, ved å notere de ned, kan de legges til side for en senere anledning slik at man kan konsentrere seg om empirinær induktiv analyse med visshet om at referansepunktene er nedskrevet og tatt vare på slik at man kan komme tilbake til dem (Tjora, 2017, s 204 - 207).

4.3.1.4 Kodegrupper (meningsfortolkning)

Etterfulgt av empirinær koding vil det følge at man sitter igjen med ett stort antall koder som da skal grupperes tematisk. Dette gjøres induktivt ved å samle koder som har en sammenheng tematisk. I denne prosessen med gruppering starter undersøkelsens retning med å utkrystallisere seg og kodegruppene vil kunne danne utgangspunkt for temaer i analysen. Kodene blir koblet til gruppe, eksisterende eller ny, hvor målet er at kodegruppene kjennetegnes av indre sammenheng og skiller seg ut fra de andre tematisk. Kodegrupperingene starter i det induktive og beveger seg inn i det teoretiske, som en abduktiv tilnærming (Tjora, 2017, s 207 - 211). Meningsfortolkning er fortolkningen av meningsinnholdet som innebærer en dypere og mer kritisk fortolkning av teksten. Fortolkeren går utover det som opprinnelig er sagt for å finne meningsstrukturer og betydningsrelasjoner som ikke er umiddelbart tilgjengelige. Dette skjer innenfor en bredere referanseramme (Kvale & Brinkmann, 2017, s237). I denne delen av prosessen tok jeg utgangspunkt i det jeg hadde skrevet når jeg meningsfortettet, jeg grupperte innhold etter temaer og begreper som ikke bare hadde utspring i empirien men som ga ett mer generelt meningsinnhold ved at det var fortolket. Her kom mine ord og mine fagbegreper klarere frem og i større grad.

4.3.1.5 Utvikling av konsepter

Konseptutvikling styres av teoretiske perspektiver i større grad. Relevante teorier og perspektiver blir her koblet opp mot kodegrupper for å utvikle en forståelse av hva dette handler om. Man ser etter hva som er viktig i empirien for deretter å knytte teori til det man studerer. Konsepttesten innebærer at konseptene skal være abstrakte nok slik at de har en viss generaliserbarhet. Det er her man beveger seg over i det abduktive hvor man stiller seg spørsmålet «Hva er dette et tilfelle av?» (Tjora, 2017, s 211). I denne delen av prosessen samlet jeg kodegruppene under ulike hovedgrupper/temaer som ble tydelige etter hvert som jeg jobbet meg systematisk gjennom kodene.

4.4 Forskningsetiske overveielser

Enslige mindreårige flyktninger er en sårbar gruppe og jeg har derfor valgt å ikke intervju ungdommene selv, men ansatte som har erfaring med å arbeide og samarbeide med dem. Respekt for menneskenes privatliv, anonymitet og rett til selv å bestemme om

de ønsker å delta eller ikke er retningslinjer prosjektet må ta utgangspunkt i (Thagaard, 2015, s 67). De forskningsetiske retningslinjene hviler på prinsippene om respekt, gode konsekvenser, rettferdighet og integritet. Herunder kommer retningslinjer som omtaler sannhetsbestrebelse, forskningens frihet, kvalitet, frivillig informert samtykke, konfidensialitet, habilitet, redelighet, god henvisningsskikk, kollegiale forhold, institusjonens ansvar, tilgjengeliggjøring av resultater, samfunnsansvar, globalt ansvar og lover og regler (De, 2014). Informantene og kommunene de arbeider i, navngis ikke i den endelige masteroppgaven, og all informasjon er anonymisert. Prosjektet er meldt til Norsk Senter for Forskningsdata (NSD) og godkjent (Vedlegg 3). Oppbevaring og destruksjon av data skjer i samsvar med retningslinjene og føringer ved NSD. Informantene fikk et informasjonsskriv med god informasjon om studiens formål, hvilken type informasjon studien var ute etter, hvilke konsekvenser deltakelse vil ha for informanten og hva som vil skje med informasjonen som informanten gir. De har mulighet til å trekke samtykke til deltagelse i prosjektet på hvilket som helst tidspunkt uten å måtte oppgi grunner for dette.

4.4.1 Forskerrollen og forskningseffekten

I denne studien valgte jeg å studere tema innenfor mitt eget fagfelt. Jeg er selv klinisk barnevernspedagog og har de siste årene jobbet med enslige mindreårige flyktninger, og enslige mindreårige flyktninger som har søkt familiejenforening og mitt ståsted vil dermed kunne fargelegge studien. At jeg innehar betydelig grad av kunnskap på feltet gjorde det nødvendig å være bevisst på egen forforståelse, hva jeg har med meg av kunnskap, teoretisk og erfaringsbasert, og hvordan dette påvirket den totale prosessen fra utforming av problemstilling til analyse og drøfting av funn. Det vil med andre ord være nødvendig å innta en refleksiv holdning. Min bakgrunn påvirket mitt valg av tema og problemstilling da dette er noe jeg finner interessant. Tjora (2017) skriver at forskning preges av muligheter og begrensninger innen det aktuelle fagfeltet og forskerens egen disiplins perspektiver påvirker det analytiske blikket man tar med seg. Teorier og forklaringsmodeller innenfor disiplinen og hva som oppfattes som relevante spørsmål vil påvirke forskerens fokus. Forskerens sensitivitet og oppmerksomhet blir dermed påvirket av de ulike fagtradisjonene (Tjora, 2017, s 35, 36).

Jeg har forsøkt å tilstrebe størst mulig grad av transparens. Spørsmål, valg og vurderinger tatt underveis i forskningsprosessen er presentert for å sikre at materialet er transparent. Målsettingen er å åpne opp for å gi ett best mulig innblikk i forskningen,

fortolkningene og dens funn (Tjora s 248). Jeg har tilstrebet å være ryddig i forhold til hva som er mine avgjørelser, valg og drøfting, og hva som er funn fra informantene. Funn fra informantene er redegjort for i eget kapittel, mens mine egne tolkninger sett i lys av forskning kommer frem i diskusjonskapittelet. Innenfor den fortolkende kvalitative forskningen kan en fullstendig nøytralitet ikke eksistere, det essensielle blir derfor å være åpen om egen forutforståelsen og være innstilt på å justere denne underveis. Det vil si å redegjøre for egen posisjon og hvordan eget engasjement kan komme til å prege forskningsarbeidet, analysen og diskusjonen. (Tjora, 2017, s 235 - 238). Forskeren påvirker forskningsobjektet i kraft av sin tilstedeværelse, kalt forskningseffekten. Dette kan ifølge Kvale (2017) utnyttes som en ressurs forutsatt at man er seg bevisst sine oppfatninger, er refleksiv, og er villig til å utfordre disse (Kvale & Brinkmann, 2017, s 108 - 113).

4.4.2 Taus kunnskap

Ulike teoretikere har drøftet fenomenet med praksiskunnskap og hvilken kunnskap som bringes inn i både den kliniske hverdagen og forskningsverdenen. Ulike begreper brukes til å fremstille den uuttalte kunnskapen man innehar som påvirker tanker, refleksjoner og praktisk utførelse. Taus kunnskap er den erfaringsbaserte viten om hvordan arbeidsoppgaver kan løses. Begrepet ble introdusert av Polanyi (1966) som hevder at menneskelig kunnskap er at vi kan vite mer enn vi kan si. At kunnskapen er taus betyr at den ikke kan uttrykkes gjennom språket, men er personlig og ofte forankret i erfaring, ideer, verdier og emosjoner. Taus kunnskap tilegnes gjennom en kombinasjon av erfaringer, utfordringer man møter i relasjon med andre, og de situasjonene som kunnskapen har blitt anvendt i. Begrepet er benyttet først og fremst i de klientrettede yrkene hvor man på mange måter har utviklet sin praksis fra en taus til eksplisitt kunnskap. I disse praksisfeltene brukes ofte refleksjon som middel til å overføre kunnskap. Mye av denne kunnskapen er vanskelig å verbalisere, og vises i handling og ligger skjult. Schön bruker begrepet *en praksisbasert forståelse av kunnskapens natur.*» (Augdal, Gotvassli, & Rotmo, 2014; Jakobsen, 2008). Det å være seg bevisst disse prosessene i en forskningssituasjon er viktig med tanke på troverdighet som forsker. Å forske i eget fagfelt vil kunne være både positivt og negativt og vil påvirke alle delene av prosessen. Dette kan være til hinder for å utforske feltet nøyaktig da jeg tar noe kunnskap for gitt og blir hjemmeblind. Jeg vil ha lettere for å sette seg inn i, og forstå, informantens situasjon fordi vi deler samme erfaring. Dette kan åpne opp

for diskusjoner. På den andre siden kan jeg unnlate å stille spørsmål rundt forhold som ligger implisitt i kulturen. På denne måten kan det bli en utfordring å se på egen kultur gjennom andres øyne. I forhold til datainnsamlingsfasen tar Jenssen (2011,73) opp begrepet "hjemmeblind" i forbindelse med for stor grad av nærhet (Augdal et al., 2014; Thagaard, 2015). Jeg ser at min kjennskap til feltet kan være tosidig ved at det på den ene siden har gitt meg lettere tilgang til informanter og materiale å jobbe med. På den andre siden må jeg være bevisst hvordan denne kunnskapen også kan være til hinder for forskningen da jeg vil ha blinde flekker som kan påvirke prosessen.

Det å reflektere sammen med andre og utfordre allerede eksisterende holdninger og antagelser vil være nødvendig i en forskningsprosess. For å søke troverdighet har jeg drøftet tematikken, de transkriberte intervjuene og mine fortolkninger av disse med min veileder, mine medstudenter og andre forskere/lærere på masterseminarer ved Universitetet i Sør-Øst-Norge. Såkalt «peer debriefing» etter Lincoln (Houghton, Casey, Shaw, & Murphy, 2013). Ved å kontinuerlig drøfte og spørsmålsette valg vil det bli en større åpenhet og tydelighet i prosessen, og uuttalte sannheter løftes frem i lyset.

Bourdieu introduserer begrepet doxa og vektlegger nødvendigheten med refleksjon over eksisterende regler for å kunne stille spørsmål ved det som tas for gitt. Doxa referer til den før – refleksive, intuitive kunnskapen skapt ved erfaring, Doxa relaterer seg til «hva som er tatt som gitt» og som det ikke blir satt spørsmålstegn ved (Grenfell, 2014, s114-126).

5 Presentasjon av funn

I dette kapittelet presenteres funnene fra dataanalysen. Etter grundig bearbeidelse og analyse av intervjuene, der informantene har gitt uttrykk for sine erfaringer med hvordan enslige mindreårige flyktninger har opplevd familiegjenforening, kom jeg frem til tre hovedkategorier som dekkende for sentrale temaer i intervjuene. Disse er: 1) Før familiegjenforening - om den enslige mindreåriges flyktingens opplevelser før familiegjenforening, 2) Etter familiegjenforening - den unges og familiens opplevelser etter at de er gjenforenet, og 3) Samhandling barnevern- og voksentjenesten – om hvordan informantene mener at tjenesteforløpet burde organiseres for at de gjenforente familiene skal få den hjelp og støtte de har behov for. Kategoriene er ordnet kronologisk for å gi en naturlig flyt. De ulike kategoriene vil bli grundig belyst gjennom sitater og utsagn for å gi dybde til presentasjonen og for at informantenes stemme skal komme tydelig frem.

5.1 Før familiegjenforening

I det følgende presenteres de enslige mindreårige flyktingenes opplevelser av tiden før familiegjenforeningen. Innledningsvis beskrives hvordan selve søknadsprosessen oppleves, dernest hvordan de blir påvirket av familien fra hjemlandet og sist, hvilke konsekvenser tiden før familiegjenforeningen har for deres psykiske helse, på godt og vondt.

5.1.1 Søknadsprosessen

Tiden før en familiegjenforening beskrives som en krevende periode for ungdommene. Søknadsprosedyren og søknadsprosessen kan virke som at oppleves som en uoversiktlig, usikker og stressende prosess for ungdommene. De må håndtere sitt eget liv og følelser, integreringsprosess, bygge seg opp en forståelse av det byråkratiske systemet, samtidig som de opplever press fra familien. Informantene mener usikkerheten kan handle om ulike faktorer.

Informantene sier ansvarsfordelingen er uklar med tanke på hvem som skal veilede ungdommene i søknadsprosessen og det blir tilfeldig hvem som bidrar. Diskusjonene innad i hjelpesystemet dreier seg om det er vergen, miljøterapeuten eller saksbehandler sitt ansvar å hjelpe når det egentlige ansvaret for å søke ligger på familiemedlemmene.

De befinner seg enten i hjemlandet eller i en flyktningeleir ofte uten tilgang til PC, internett og i de fleste tilfellene uten økonomiske forutsetninger for å betale søknaden noe som vanskeliggjør prosessen. Dermed blir ansvaret for hele prosessen, også det økonomiske, lagt på ungdommen som er i Norge.

«Også er ansvarsfordelingen ullen eller uklar, for hvem skal hjelpe ungdommen med søknaden og hele prosessen rundt det. Fremstår som uklar tenker jeg.»

«Det er et kjempekoordineringsarbeid som ungdommen og familien egentlig står i da. Så jeg tenker det er helt essensielt at noen hjelper til [...]»

For å starte søknadsprosedyren må ungdommene fylle ut skjema på UDIs nettside. Skjemaet skal teknisk sett fylles ut av vedkommende som ønsker gjenforening med herboende. Men i praksis fylles den ut av ungdommen selv. Før søknaden kan registreres og behandles kreves det at søker betaler en avgift. Det kan være en krevende øvelse for ungdommene å fremskaffe disse pengene. *«Retten til å bo, få familien sin hit skal strande på 8000 kroner? Er det riktig?»* Videre er det en rekke andre faktorer som spiller inn som kø og ventetid på ambassaden der søknaden skal sendes fra, stengte landegrenser, om dokumentasjon kommer frem og om det kommer frem i tide. Ventetiden i søknadsprosessen blir trukket frem som ett element som er vanskelig for ungdommene og familiene. Den lange behandlingstiden preger ikke bare ungdommene, men også familiene som sitter på vent i utlandet. Ungdommene bekymrer seg for familien og ønsker at de skal komme til trygghet.

5.1.2 Påvirkning fra hjemlandet

Tiden før familie-gjenforeningen og søknadsperioden preges også av påvirkning fra familien i hjemlandet. Det er forhåpninger og forventninger til at ungdommen skal ordne søknaden og det praktiske rundt. Noen informanter beskrev dette med at familien har liten kunnskap og kjennskap til hva ungdommen gjennomgår, og har gjennomgått, og forventer at de skal ordne opp. Det er vanskelig for familiemedlemmene å forstå hvorfor det enkelte ganger kan ta lenger tid for noen familier enn for andre. Familien presser ungdommen. Det ligger en klar forventning fra familien om at ungdommen skal ordne opp i søknadsprosedyren.

«[...] forventet at ungdommen, altså herboende, skal spare penger og fikse det. Så det er jo mye ansvar som blir lagt på deres skuldre.» «[...] det er forventet, at dem skal fikse det på ett vis, og at herboende skal ordne alt.»

Informantene beskriver dualitet i forventning, tanker og følelser hos ungdommene i forkant av at de søker familieforening. Noen ungdommer sliter med avgjørelsen på om de skal søke eller ikke. Dette kan handle om at de har flyktet fra kontrollerende familier. Andre ungdommer strever med bekymringer i forhold til hvordan familien skal reagere på hvem de selv har utviklet seg til å bli i det norske samfunnet og hvordan en familieforening vil prege den praktiske hverdagen. Ungdommene har i enkelte tilfeller gjennomgått store forandringer, de har skapt seg et liv i Norge, tatt til seg den norske kulturen og er bekymret for hvordan dette blir mottatt av foreldrene når de ankommer. Ungdommene er preget av sin historie, oppvekstvilkår, opplevelser og hendelser på flukten, og traumeerfaring. De selv har forandret seg fra den gang de reiste fra hjemlandet, mens familien kanskje ikke har endret seg i så stor grad. Noen ungdommer er bekymret for om familien vil kunne håndtere det å skulle integreres i Norge og ser at dette kan bli utfordrende.

«[...] noen tenker at altså de savner familien sin så de gleder seg til å treffe dem [...] at de skal være trygge her for dem er bekymra veldig. [...] Også har vi andre som er bekymra for at foreldrene kommer hit [...] for det at mor kommer ikke til å klare å integrer seg her.»

Enkelte ungdommer er ubestemte på om de ønsker å søke. Det kan handle om at de har flyktet fra kontrollerende familier eller de er usikre på om det er til familiens beste å komme til Norge.

«[...] vi lever jo i ett samfunn som det å være sammen med familien er en verdi som folk innbiller seg, tror, at alle ønsker. Og jeg er veldig usikker på om alle ønsker det, men det er en forventning som finnes.»

Enkelte av informantene var opptatt av at ungdommen laget seg *idealforstillinger* om hvordan det ville bli å få familien til Norge, «[...] glede seg til at det kommer en omsorgsfull mor eller en fantastisk søskenflokk [...] ikke nødvendigvis stemmer helt da.» Situasjonen beskrives også som at «Så jeg tror at dem tenker at alt sammen blir bra og at dem skal leve et godt liv i Norge sammen, og drømmen bli oppfylt. Men realiteten er jo annerledes.»

I forlengelsen av dette trekker informantene fram viktigheten av å reflektere rundt disse bekymringene i forkant sammen med ungdommene, å ha forberedende samtaler.

«familieforeningssamtaler i forkant [...] for å tematisere de her utfordringene som kan være.»

5.1.3 Psykisk helse – På godt og vondt

Under intervjuene kom det frem at tiden før familien kom til Norge kunne oppleves psykisk belastende for ungdommene og at det preget deres psykiske helse. «[...] ungdommene har jo slitt fryktelig psykisk, ikke kunne klart å starte livet sitt på en måte.» Sitatet er hentet fra en av informantene som beskriver ventetiden i søknadsperioden. Dette gjenspeiler også det andre beskrev. Det psykiske presset spenner seg fra perioden fra før ungdommen bestemmer seg for om han skal søke inntil den dagen familien fysisk står på norsk jord.

Ventetiden er preget av bekymring for om de rekker tidsfrister, om det er komplikasjoner i søknadsprosessen, om de har økonomi for å dekke utgifter til søknadene og transport av familiemedlemmene, bekymringer for hvordan familien vil oppleve det å komme til Norge med tanke på integreringsprosessen samt hvor mye ansvar de selv må ta for familien den første perioden i Norge. Ventingen påvirker søvn, konsentrasjon på skolen og ungdommen plages av tankekjør.

«At i forhold til spesielt søvn tenker jeg, og at dem blir stresset av det.»

«Det med skole, [...] mentalt er de jo ikke tilstede der, du tenker jo på mamma og pappa hjemme [...]»

«[...] veldig belastning og en veldig til hinder for at du kunne gå videre. Da blir det veldig sånn kvernende. [...] så blir det her ekstra sånn trøkk da, og tankekjør, for det at da føler du veldig ansvar som ungdom.»

Ventetiden kan være ett hinder for ungdommene til å legge en plan for sin videre fremtid. Dette gjelder både for deres egen del, men også for familien som også sitter med livet på vent utenfor Norge. «Fordi at det livet her med venting det er ikke verdt å leve, da får jeg jo heller bare ha ett svar så jeg kan gå videre.» Uvissheten om utfallet av søknaden fører til at livet står stille og dermed at viktige beslutninger blir utsatt.

Uvisshet trekkes frem som et sårbart punkt av informantene. På den andre siden vektlegges viktigheten av å få en avklaring. *Uro, kav, belastninger som ikke har noen løsning* er begreper informantene bruker for å beskrive den usikre venteperioden. De ansatte forsøker å hjelpe ungdommene til å tenke at når søknaden er sendt, er avgjørelsen utenfor dem selv. Det er ikke mer de kan gjøre for å påvirke, og avgjørelsen blir fattet på ett annet nivå. Når ungdommene har fått ett svar, enten innvilget eller avslag, så klarer de å gå videre og får *en annen ro*. «Mens det er mer uro og indre stress [...] veldig ensomt stress da før. For da får du ikke gjort noe med det før du har fått

svar [...] du har belastninger og stress, men du får ikke gjort noe med det. Så du går bare og kverner og kverner.»

«Allikevel så kan jo de som har flykta fra familien oppleve press på det her med familiegjenforening [...]. Føle det ansvaret [...] få en avklaring. Kan du søke, kan du ikke. Har du gjort alt du kan? Du har gjort alt du kan, ok da kan du gå videre. Du har fått svar, det var negativt, ok du kan gå videre. Da kan du sove igjen. [...] det er ganske brutalt.»

Til tross for det psykiske presset og bekymringene ungdommen står i over tid reflekterte informantene over, og vektla, at muligheten for familiegjenforening er betydningsfull for ungdommene.

«Men jeg tror innerst inne at alle egentlig ønsker det, å få familien hit og savner dem. Tanken om en familie i hvert fall.»

«Jeg tror at, mange av ungdommene de gleder seg selvfølgelig het vilt og tenker at det her blir superbra. Også er det masse utfordringer rundt det praktiske som er krevende, og så tenker jeg at til syvende og sist har du fått en familie hit, du er ikke alene [...]. Og det er så stort det for mange, og så viktig. Du trenger ikke ha perfekte familien hvor alt er flott og fint, men du er ikke alene lenger.»

5.2 Etter familiegjenforeningen

I det følgende presenteres informantenes erfaringer med de enslige mindreåriges flyktingenes opplevelser av tiden etter familiegjenforeningen. Innledningsvis beskrives hvordan informantene erfarer de unges opplevelser, deretter hvordan de erfarer familienes opplevelser av å komme til Norge og det å skulle reetablere familiesystemet.

5.2.1 Den unges opplevelser etter familiegjenforening – kaos, rollekonflikter og å være noen

Den første perioden beskrives som kaotisk for familiene. Det er mye som skal iverksettes og mange møter som skal avholdes. Samtidig er denne perioden også preget av mye positiv energi og mestringsfølelse. Perioden er preget av *glede og prestasjon* over hva de har fått til før de må begynne å forholde seg til hverdagen.

«Jeg tror det er mye sånn energi da, når familien kommer, jeg tror jo det. [...] dem er jo nødt til å løse det. Det blir en annen type belastning enn når du er her alene og venter.»

«[...] det å ha familie er så stort [...] det overskygger alle problem [...] er ikke alene lenger [...]. Da betyr du noe, da er du noen. Du har noen framtid [...] altså fra å være alene [...] til plutselig være en del av en stor søskenflokk. Som etter hvert vil bli svogere og svigerinner, og tantebarn og barn, asså svær familie. Enn å være alene, det må jo være så stort, det er jo så stort. [...]. Det å ikke ha familie [...] da er du ingen.»

5.2.1.1 Den enslige mindreårige flykningens ansvar, rollefordeling, maktbalanse

Ungdommene som får familiegjenforening har ofte noen års botid i Norge. Dette har medført at de aller fleste har startet sitt eget liv og integreringsprosess. De fleste går på skole, har en betalt ekstrajobb og opparbeidet seg ett nettverk. De har ervervet seg norskkunnskaper og kunnskaper om det norske byråkratiske systemet. Mange ungdommer er ressurssterke mens andre sliter med psykiske problemer og rusproblematikk. Informantene beskriver at ungdommene generelt får et stort ansvar for familien når de kommer på bakgrunn av deres norske kulturkompetanse.

«Alle beskjeder kommer til deg som norsktalende [...] alle instanser bruker deg fordi du er herboende. [...] men så er du bare en enslig mindreårig som har rukket å bli litt gammel [...].»

«For atte ungdommen får en stor rolle, ungdommen blir den personen som kan norsk og skjønner systemet.»

«Vi opplever jo at mye ungdommer får mye ansvar for foreldrene spesielt da.»
«[...] det blir omvendte roller da. Sånn at ungdommen blir den voksne litt og må veilede sine foreldre da.» «[...] flere som synes det er vanskelig. Og at det blir forventet mye av dem.»

Familien møter utfordringer i møte med det norske byråkratiske systemet etter den første idylliseringsperioden. Familien skal forholde seg til ny bolig, NAV, introduksjonsprogram, skoler, barnehager, søknader, penger, bankkontoer, transport, helseoppfølging, klær, innkjøp. Alt det praktiske. *Utfordringene står i kø, utfordringer på alle bauer og kanter* som en av informantene sa. Ungdommene, som har vært i Norge lengst, må løse utfordringene da det er de som innehar kompetansen og spesielt krevende er det i de familiene hvor det kommer flere søsken på familiegjenforening.

Ungdommen blir stående i *en totalt forvirrende situasjon* der de både skal være barn men samtidig må ta ett voksenansvar. «*Verden blir snudd på hodet over natta.*»

«*[...] veldig mange synes det er slitsomt med familiegjenforening. At dem ser på det året som veldig tøft [...] fått et helt annet ansvar for familien sin [...] de beskriver det som vanskelig, et vanskelig år, og at det har gått mye utover dem og at men det blir etter hvert bedre selyfølgelig. [...] de rollene er nok på en måte snudd på hodet ganske lenge tror jeg.*»

Ungdommene settes i en situasjon der rollene blir omvendte og snudd på hodet. Dette får konsekvenser både for praktiske oppgaver som skal løses men berører også familiedynamikken på et dypere plan. I og med det er de unge som kan språket og kjenner systemet legges mye av ansvaret på den enslige mindreårige flyktingen. Ofte må de følge småsøsken på skolemøter og foreldrene på møter på dagtilbud og NAV. Dette medfører i første omgang ett stort skolefravær som kan få konsekvenser spesielt for de som går på videregående opplæring.

«*Det er jo det her at rollene blir litt omgjort, sånn at du fra å ha vært barn i familien plutselig blir den voksne ansvarlige. Fravær på skolen, at livet ditt blir begrenset, at friheten din blir begrenset.*»

Maktbalansen blir forskjøvet ved at det blir en rolleforskyvning da ungdommen har samfunnskompetanse og språkkunnskap. «*Mens egentlig har vi en sårbar ungdom som ikke vet opp ned på ting, og som skal man forventes å være den voksne parten.*»

Familiehierarkiet blir i ubalanse ved at den enslige mindreårige flyktingen trer inn i den voksnes ansvarsområder. «*[...] og da blir det jo den enslige mindreårige som blir en viktig rolle da. Det setter jo liksom familiehierarkiet litt på ubalanse.*» Det blir ett spørsmål om hvem som skal være lærer og hvem som skal være elev.

En informant beskriver det som at ungdommen *er redd for friheten sin, de opplever at de har en frihet*. Stilt opp mot foreldrenes kulturelle forventninger setter det ungdommen i ett *krysspress*. Ungdommen har vent seg til en måte å leve på som er ny og skremmende for foreldrene. Det blir ofte forventet at ungdommen nå skal være mer hjemme med familien og ikke bruke så mye tid på vennenettverket sitt.

5.2.1.2 Mestring

Familier som har vært adskilt i en kort periode vil, etter informantenes observasjoner, lettere komme tilbake til de opprinnelige relasjonene innad i familien. Dette er familier som oppleves å lykkes med reorganisering og integrering. Videre påpeker noen

informanter betydningen av mestring og følelsen av å lykkes selv om den første perioden er preget av kaos og frustrasjoner. Dette speiles igjen til søsken som vil kunne lære av rollemodellen som den enslige mindreårige flyktingen fremstår som.

«[...] bare det ikke blir for belastende, så tror jeg at det kan være en veldig sånn mestring.»

En av forutsetningene for å mestre er at det må være ro i huset, og at dagliglivet ikke er preget av konflikter. Dette krever at familiemedlemmene er på plass i seg selv, og at den enslige mindreårige flyktingen er på plass i seg selv. Begge deler er en krevende øvelse i seg selv med tanke på at familien har ankommet ett fremmed land og at den enslige mindreårige flyktingen i utgangspunktet fortsatt er en sårbar ungdom. Videre vil dette avhenge av familiens historikk og hvor velorganisert familien var i hjemlandet.

«Du er liksom en kaosfamilie, også kommer du hit så er det fortsatt en kaosfamilie.»

«Vi tenker veldig fort at dette må familien ordne, dette må de løse sjøl men noen ganger så tenker jeg at det er ikke sikkert de har forutsetninger for å klare det. Dem har store forutsetninger for å klare det i hjemlandet sitt ja, der kan dem styre en hel familie og vite hva dem skal gjøre mens her så blir den måten å styre på oppfatta som lite adekvat da. Så det er jo utfordrende.»

5.2.2 Familiens opplevelser etter gjenforening – gap mellom forventninger og realiteter

Ulike forventninger fra foreldre og ungdom på hvordan familielivet forventes å bli trekkes frem som en utfordring. Det blir motstridene forventninger og håp, og gap mellom forventninger og realitet. Dagliglivet i Norge preges i tillegg av storfamiliens stemmer fra utlandet. En informant var spesielt opptatt av å inkludere stemmene til familiemedlemmene i hjemlandet i familiesamtaler. For å visualisere dette bruker informanten genogram, bilder, reflekterer rundt hvordan familien i Norge klarer å bevare familierelasjonen til familien som er igjen i hjemlandet og diskuterer hyppigheten av kontakt.

Ungdommen blir satt krav til av foreldrene som de har vært foruten noen år.

Informantene er usikre på om det oppleves godt for ungdommene å bli stilt krav til eller om det oppleves belastende. Forventninger og krav viser seg i form av at foreldrene har en oppfatning av at ungdommen skal ha kommet lenger, hatt større progresjon i forhold

til skolegang, jobb med inntekt, fortsatt bruke hijab og ikke bruke tid med venner og kjærester. «*Du har bodd her lenge, du må jo ha kommet lenger enn det her?*»

Enkelte familier viser stor forståelse for at ungdommen har gjennomlevd en krevende periode på flukt og i eksillandet. De viser forståelse for at ungdommen har vært alene og at de har blitt påvirket. «*[...] en forståelse over at ungdommen har vært alene.*

Lenge. Og at det påvirker.»

Mange ungdommer viser forståelse for at familien har behov for tid til å finne seg til rette i det nye landet. De kan både reflektere over at familien nettopp har kommet og må reorganisere seg, samtidig som de er ydmyke og tilpasser seg mors forventninger om for eksempel å begynne å bruke hijab igjen. «*Men samtidig en forventning om at [...] begynner å bruke hijab [...] fordi man tenker at man må tilpasse seg mor littegrann mer da.»*

Konflikter i familien kan oppstå i de situasjonene hvor søsken ikke respekterer den enslige mindreårige flyktingen. Den enslige mindreårige flyktingen blir sett på som systemets talsmann på en negativ måte uten forståelse for at ungdommen forsøker å hjelpe familien til å innpasse seg i Norge. Konflikter kan også oppstå i de familiene hvor den enslige mindreårige flyktingen selv har store problemer i form av aggresjonsproblematikk, rusproblematikk eller dårlig psykisk helse.

«Også er det masse utfordringer rundt det praktiske som er krevende, og så tenker jeg at til syvende og sist har du fått en familie hit da, du er ikke alene lenger og uansett om dem, om mora er kravstor eller ting går skeis så har du familie. Du er ikke alene. Og det er så stort det for mange, og så viktig. Du trenger ikke ha perfekte familien hvor alt er flott og fint, men du er ikke alene lenger.»

5.2.2.1 Psykisk helse

Rolledynamikken i familien forskyves og flere ungdommer opplever dette som vanskelig. Kombinasjonen mellom at ungdommen har kommet lenger integreringsmessig, foreldrenes uvitenhet om systemet og det kulturelle perspektivet vanskeliggjør situasjonen for ungdommene.

Informantene trakk fram perspektivet når ungdom er psykisk dårlig og kanskje går til psykiatrisk behandling når foreldrene kommer til Norge og problemene som dermed kan oppstå i møtet mellom ditt syke barn, ett nytt land og en fremmed situasjon.

Forståelsen for psykisk helse fra familiens side kan være en utfordring. Ungdommens

psykiske helse ses i sammenheng med de traumatiske opplevelsene ungdommene har fra flukten og påkjeningen det er å bo alene som enslig mindreårig flyktning i ett fremmed land. Ungdommene har vært på flukt i mange år, og ofte innebærer dette traumatiske opplevelser. De har opplevd en rekke relasjonsbrudd noe som vil påvirke deres psykiske helse, tillitt til systemer og ukjente voksne.

«[...] herboende psykisk syk ungdom [...] noen må snakke med den forelderen for de kjenner ikke til begrepet psykisk helse. [...] de har jo ikke sett ungene sine for de har vært igjennom en lang flukt hvor veldig mange har opplevd veldig traumatiske ting.»

«Masse masse brudd som påvirker psykiske helsen deres. I tillegg til flukten og adskillelse fra familien, og bekymring for familien mens dem er her, som har gjort at dem får en dårlig psykisk helse.»

Spenningsfeltet mellom foreldrenes forventninger, og ungdommens egen integreringsprosess, beskrives som *en total forvirrende rolle* hvor de ansatte ser at ungdommene får en dårligere psykisk helse og *virkelig blir deprimerte*. Noe av dette har sammenheng med at ungdommen har lagt planer for eget liv og utvikling, men er i en periode nødt til å legge det på is da familien har behov for deres støtte og hjelp. Det å bevege seg inn og ut av ulike roller påvirker ungdommens psykiske helse negativt, det er slitsomt, krevende og påvirker læringsevnen.

Det er nærliggende å tenke at ungdommene ville fått ett enklere liv uten de forpliktelsene og kravene det medfører når familien kommer. En av informantene påpekte dette individualistiske perspektivet og fall i fungeringsevne men koblet det opp imot perspektivet på at ungdommen profiterer mer på å gjenforenes med familien og ikke være alene.

5.3 Samhandling barnevern- og voksentjenesten

I dette underkapittelet beskrives hvordan informantene mener at tjenesteforløpet burde organiseres for at de gjenforente familiene skal få den hjelp og støtte de trenger. Her vektlegges betydningen av bedre samhandling mellom tjenester, tydeligere ansvarsforhold, og det konkretiseres hva slags praktisk, økonomisk og sosial støtte som må iverksettes.

5.3.1 Forberedende samtaler

Jeg har tidligere beskrevet informantenes innspill på viktigheten av behovet for å forberede ungdommene før familien kommer. Dette gjøres i noen grad men slik informantene har beskrevet det ustrukturert og ikke satt i system. Flere informanter etterlyser ett grundigere forarbeid hvor ungdommene forberedes i større grad for utfordringer hjelpesystemet erfaringsmessig ser at de kan møte. Ett lignende innspill er at vergene burde inviteres inn i større grad for å reflektere med ungdommene over hvordan situasjonen vil bli når familien kommer.

«Fordi at det gis veldig lite informasjon i forkant. [...] Sånn at det er utrolig mye forvirring.»

«Så det er så mye usikkerhet og det er ingen som har som oppgave å veilede.»

I forlengelsen av dette sier en informant at det mangler et fora hvor ungdommen kan drøfte og diskutere. Et fora som ikke er preget av at *eksisterende holdninger blir dyrket videre*. Implisitt vil dette bety et refleksjonsfora hvor ulike stemmer, holdninger og meninger kan høres. Mandatet til gruppen bør være å samtale rundt hva det vil si å få familien fra hjemlandet til Norge, og peke på utfordringene på godt og vondt. Reflektere rundt relasjon, hvilket forhold ungdommene hadde til familiemedlemmene før de flyktet, hvem bestemmer, hvilken rolle skal du ha når mamma kommer. Målsetningen med arbeidet vil være å trygge ungdommen og gjøre de best mulig rustet til å møte utfordringer på flere ulike plan. Sammen med ungdommene bør det tematiseres hvilke utfordringer som vil komme.

5.3.2 Praktisk oppfølging og veiledning av familien

Som tidligere beskrevet avsluttes som hovedregel barnevernvedtaket når familien kommer til Norge, og ansvaret for oppfølgingen legges til voksentjenester. Dette påpekes av informantene som en svakhet og det får konsekvenser for den praktiske oppfølgingen og veiledningsbehovet.

Voksentjenesten beskrives som en tjeneste som ikke er utadrettet og som for det meste opererer inne fra sine kontor med arbeidstid på dagtid. Videre betegnes voksentjenesten ved at den gir mindre omfattende oppfølging og er *lite tett på* i forhold til det informantene vurderer som hjelpebehovet til familiene. Konsekvensene for ungdommene kan være noe så konkret som at de må ta seg fri fra videregående skole med 10% fraværsregel fordi etatene er stengt på ettermiddag/kveldstid. *«At det er for svakt altså. Det er latterlig.»* Flere av informantene påpeker at det mangler et

tjenestetilbud som håår åpent på kvelden. Det er på dette tidspunktet hvor familiemedlemmene er ferdige med sine daglige plikter som skole, norskkurs, introduksjonsprogram og det er da de har mulighet til å oppsøke hjelp og behovet for støtte melder seg. Men da er ordinært hjelpeapparat stengt.. Familienes liv leves på dagtid, mens behovet for støtte viser seg på kveldstid. Konsekvensen blir som regel at ungdommene ringer til kontaktpersonene i de gamle tiltakene sine for å få hjelp. En av årsakene til dette er åpningstider, ett annet viktig perspektiv handler om en allerede opparbeidet relasjon.

5.3.2.1 Praktisk oppfølging

Alle informantene fremhever betydningen av at familien får praktisk bistand i Norge. Dette omfatter alt fra hvem som kan bistå med å hente familien på flyplassen, praktisk organisering av hverdagen til fortolkning av systemet. Det er familier som vil trenge mye hjelp og det er familier som vil trenge bare litt hjelp. Et viktig aspekt er at det er ett vidt spekter av hvilket hjelpebehov familiene har før brikkene faller på plass og de mestrer hverdagen. Det er en balanse mellom å hjelpe for mye og å hjelpe for lite. Ved å kunne sikre god nok oppfølging sikres det at familiene kommer raskere i gang og kommer seg i orden.

Størrelsen på boliger og hjelp knyttet opp imot den første fasen kobles opp imot «[...] for en forskjellig start, og for ett forskjellig utgangspunkt» familiene får i Norge. Det etterlyses større og bedre boliger til familiene. Informantene tenker at relasjonen mellom familiemedlemmene kunne blitt bedre hvis de ikke hadde vært nødt til å bo i en altfor liten bolig som i seg selv er konfliktskapende.

Familiene har etter informantenes vurdering behov for oppfølging i hjemmet det første året etter ankomst da oppfølgingen fra andre tjenester er minimal. Det familiene tilbys av bistand er for lite omfattende, og for lite tett på, ut ifra informantenes vurdering.

Mange påpeker at det mangler et oppfølgingsledd.

«[...] hatt oppfølging også i hjemmet, det første året, i hvert fall.»

«Du kan ikke forvente heller at folk som kommer fra en helt annen kultur at dem skal lære seg å kunne det her med en gang. Men det krever jo at de får mye informasjon, mye veiledning, at vi er tett over lang tid ikke sant.»

Oppfølging i hjemmet handler også i stor grad om å ta fra den enslige mindreårige flykningen ett i utgangspunktet for stort og krevende ansvar. «[...] sånne typer praktiske ting er ganske krevende og ungdommen som er enslig mindreårig er jo super

sliten. Virkelig virkelig virkelig sliten.» Den enslige mindreårige flykningen trenger avlastning fra å være den eneste informasjonskilden og den som innehar kompetanse. Slik det fungerer i dag er ungdommene i stor grad overlatt til seg selv.

Informantene peker på at familiene ofte ikke helt har forutsetninger for å klare å håndtere det nye i Norge «[...] fordi at det er ingen som i utgangspunktet har forutsetninger for å klare. Så vil noen trenge bare litt hjelp så vil noen trenge massiv hjelp. Og koordinerte tjenester.» At man ikke sitter på hver sin stubbe og gjør sin lille del av en helhet som en beskrev det.

Denne praktiske bistanden i startfasen får dermed avgjørende betydning for videre forløp i integreringsprosessen samt for familiesamspillet

5.3.2.2 Familiesamspill/familiesamtaler/veiledning

Det er en gjeldende oppfatning blant informantene at barneverntjenesten har et større fokus på psykisk helse og relasjoner mellom foreldre og barn enn voksentjenestene i kommunene. Andre tjenester har ett større fokus på det praktiske i form av søknader og økonomi, og lite på det relasjonelle. Behovet for hjemmebesøk, veiledning, samtaler med foreldre og barn, og samtaler med barn og foreldre adskilt det første året er noe informantene ser mangler. «De trenger at det kommer folk hjem der og veileder.» I forlengelsen av dette trekkes det frem at det bør være de kjente kontaktpersonene som har ansvaret med å veilede familien. På denne måten sikres kontinuitet i relasjon, ungdommene kan forholde seg til noen de kjenner og som det faller seg naturlig for de å snakke med. I tillegg vektlegges den helhetlige jobbingen rundt ungdommen. Fra det praktiske med å skru i lyspærer til å ha fokus på problemer som påvirker og utfordrer hele familiesystemet og familiesamspillet der familiemedlemmer, eller ungdommen selv, har store utfordringer knyttet til psykisk helse og fungering.

En informant trakk spesifikt frem behovet for hjelp til å se relasjoner og hjelpe ungdommen til å ikke bare se hva mammaen ikke mestrer men også hva hun har fått til, har potensiale til å klare og hvilken ressursperson hun representerer. «Hallo! Mora di har fødd opp en helg gjeng i flyktingeleir, hun har hatt egen bedrift, det betyr at hun kan renhold, hun kan lage mat hun kan passe på penger hun kan hun kan masse hun om hun bare kommer inn i det i Norge.»

Det er et genuint ønske fra informantene om å få lov til å hjelpe og bidra inn i familiene. De har kunnskap om ungdommenes historie og har en sterk relasjon. De ønsker å jobbe

med relasjoner, kommunikasjon og gi veiledning i forhold til krysspresset ungdommen blir stående i da de ser hvor belastende dette er for den unge.

En av informantene var opptatt av at det i mange ordinære saker som ikke omhandler familiegjenforening settes inn familieveiledere, noe det sjelden gjøres i familiegjenforeningssaker. *«De har på en måte ikke de samme lovene og reglene. Så hvorfor i all verden kan man ikke bruke familieveiledere inn hos disse familien som får familien sin. Og det kan være på små saker og på store saker men det dreier seg om å hjelpe de enkelte til å finne sitt ståsted.»*

Informantene henviser til at det er behov for familierapi, at det er behov for fagpersoner som kan noe om barn og ungdom. De viser videre til at den barnevernsfaglige kompetansen bør etterspørres slik at hjelpen familiene mottar kvalitetssikres.

«[...] at det er noen der når du kommer hjem, javel så er det fra å ha hybeltilværelse hvor du kan bestemme selv akkurat hvor og når og hva, til å være en del av syv søsken og mor. Det er jo stor overgang men fantastisk. Så fantastisk som det er. Når relasjonene er der og folk ikke har sånn kjempestore egne utfordringer.»

5.3.3 Tilknytning, relasjon og tillitt

Informantene beskrev tydelig relasjonens betydning og viktigheten av kontinuitet i relasjon. Dette kommer frem der de beskriver situasjoner hvor ungdommen har behov for støtte og hjelp. De beskriver viktigheten av at ungdommen møter en kjent person som de er trygge på ,og det er naturlig å søke støtte hos både før, under og etter en familiegjenforening. De poengterer nødvendigheten av at det skal være mulig å spørre om hjelp fra sine gamle kontaktpersoner ved behov. En av informantene beskriver at ungdommene opplever at kontaktpersonen er oppriktig interessert i hvordan det går med ungdommene.

«Vi kjenner ungdommene godt, historien»

«Enkelte tilfeller har vi en sterk relasjon»

«[...] kjenner ungdommene godt, fordi vi jobber helhetlig rundt ungdommene. Vi jobber med alle livsområder. [...] miljøterapeutene har hatt den daglige koordineringen på en måte. Det er en suksessfaktor, at vi faktisk kjenner ungdommen godt»

Barn og ungdommer plassert i fosterhjem utvikler i de fleste tilfeller ett sterkt bånd til fosterforeldrene, deres familier og nettverk. Fosterhjems plasseringer beskrives som unike da ungdommen har flere tilknytningspersoner i tillegg til kontaktpersonen i barneverntjenesten og tiltaket.

I mange av intervjuene påpekes relasjonens betydning i sammenheng med at ungdommene avsluttes i systemet og det blir ett brudd i for mange ungdommer en betydningsfull relasjon. Det er nærliggende å trekke slutningen om at hjelperne er de eneste ungdommene har i Norge for å søke støtte og hjelp.

«Trist å må avsluttes i tiltakene sine. [...] hatt en kontaktperson der over lenger tid, som dem er trygg på og som vill vært kjempefin og hatt med seg videre ikke sant, men det blir nå avsluttet.»

En informant beskrev tillitsbruddet ved brudd i relasjon og problematiserte det å ikke kunne opprettholde relasjon. Det er sårbart at systemet fungerer på den måten at ungdommene i de fleste tilfellene avsluttes i systemet før eller rett i etterkant av at familiene har ankommet.

«[...] det er mye frustrasjon og det er mye aggresjon. Det er, dem skjønner ikke hvorfor vi på en måte ikke hjelper til, relasjonen dem har danna til oss som saksbehandlere den blir veldig svekka. Dem forstår ikke hvorfor ikke, hvorfor skal ikke du hjelpe meg lenger nå?»

«[...] den støtten og relasjonen som er opparbeida den blir veldig veldig vanskelig å opprettholde videre.»

«[...] nå skal ikke vi følge mer opp [...] den relasjonen du har skapt med det barnet det blir veldig veldig vanskelig [...] dem har ikke lyst til å se på deg, dem har ikke lyst til å ha noe øyekontakt. Du ser at dem er skuffa over at du ikke har hjulpet meg når jeg trengte det.»

«Og da er det den relasjonen jeg tenker på oppi det hele det er den som blir veldig påvirka.»

I forlengelsen av relasjonsbrudd med opprinnelige kontaktpersoner kommer etablering av nye relasjoner til nye hjelpere «[...] så skal de få en kontaktperson som skal jobbe med, og i en verden hvor ungdommene er usikre, så er jo NAV noe de er bekymra for [...]». Ett viktig prinsipp er å kunne videreføre relasjon inntil nye gode, tillitsfulle, trygge personer er på plass, og hvor relasjonen er på plass «[...] som er en trygghet for dem, men det er ikke oss dem skal forholde seg til. De skal forholde seg til den nye miljøarbeideren som de også må finne ut om, er det en person jeg kan stole på?» Det å

ikke ha noen nære og kjente å støtte seg til men måtte forholde seg til nye hjelpere i en sårbar overgangsperiode fremheves som ett svik mot ungdommene og en svakhet ved systemet [...] så skal de forholde seg til et nytt menneske. Som de ikke vet noe om. Det er jo helt håpløst. Det er ikke noe relasjon, det er ikke noe trygghet.»

5.3.4 Samhandling mellom tjenester og tydeligere ansvarsforhold

Muligheten til ettervern til fylte 23 etter Lov om barneverntjenester benyttes sjelden eller i svært liten grad. Dette er en klar mangel de fleste informantene peker på. Informantene opplever at det er politiske bestemmelser og føringer som stopper denne muligheten, og at det er utydelig hvilke kriterier som gjør seg gjeldende for om en ungdom tilbys eller ikke tilbys oppfølging. I de tilfellene hvor vedtaket forlenges begrunnes dette med at det er viktig da ungdommen har et massivt hjelpebehov. Det kan være at boligen ikke er på plass eller at det er en ekstra sårbar ungdom med stort hjelpebehov.

«Ja vi har jo mulighet til det, med ettervern til 23 år men det er jo en stor diskusjon da. Og veldig ullent og hvem får det og hvem får det ikke. Men man hadde jo hatt muligheten etter loven hvis den hadde, hvis det politisk hadde blitt bestemt at barnevernet skulle hatt det.»

Mange påpeker at ungdommer som får familiegjennomføring gjerne er ungdommer man kunne tenkt seg og jobbet med i to og tre år til men pga regelverket overføres de til andre tjenester. Dette anses som en klar svakhet for ungdommene og deres familier.

«[...] du føler jo at du dolker dem litt i ryggen for dem får ikke med seg hvor lite hjelp dem får av oss etterpå.» «Og da er det den relasjonen jeg tenker på oppi det hele det er den som blir veldig påvirket.»

5.3.4.1 Koordinerende helhetlig tenkning og oppfølging

I familiegjennomføringsaker ses det som avgjørende med tverrfaglig og tverretattlig samarbeid for å lykkes. Samhandlingsmøter både i forkant og underveis i bosettingsprosessen, informasjonsflyt og informasjonsdeling etterspørres.

«Også er det veldig avgjørende at man samarbeider med voksentjenestene i starten, underveis, og akkurat når de kommer for at ting skal gå smooth.»

Flere av informantene påpeker at det ikke er tette skott mellom ulike tjenesteytere men de savner en fleksibilitet og faglig enighet i arbeidet som skal koordineres. De etterlyser

et samarbeid, og samarbeidsmøter, både rundt det praktiske men også for å sikre at informasjonen er forstått av ungdommen og familien.

Alle informantene trakk frem barneverntjenesten som den riktige instansen som koordinerende ansvarlig tjeneste som kunne ha koblet på andre tjenester suksessivt og ved behov for å sikre rett oppfølging til rett tid. *«[...] barneverntjenesten burde ha vært den som hadde koordinert det her. Hvert fall første året [...] koblet på andre tjenester»* Denne koordinatoren bør kjenne hele familien, være helhetstenkende, jobbe med alle livsområder og ivareta faglig helhetlig tenkning.

Videre etterlyses det faste kontaktpersoner i aktuelle tjenester som NAV, boligkontor og voksentjenester for å sikre ett stabilt og forutsigbart samarbeid. Det etterlyses ett solid team rundt prosessen og et bedre samarbeid på tvers av etatene.

5.3.5 «Vi må hjelpe dem opp sånn at de kan fortsette å leve livet sitt»

Det er naivt å tenke at store familier som ikke har levd sammen på mange år skal håndtere det å bo trangt, bosituasjonen påvirker i stor grad familiesamspillet og mulighetene for å få ett harmonisk hjem.

«Er det jo veldig forskjell hva slags boliger man får sant, det påvirker og hvordan det går med familien. En familie med liksom sju småsøsken og to tre soverom og ett bad det er dømt til å mislykkes. Og hva er det vi tror når vi putter dem inn i sånne kott der?» Det krever mye av familiene å skape gode rammer for familielivet og det krever at de er *«[...]} ganske på plass i deg sjøl»*

Unngå vanskelige søknadsprosedyrer og vilkår satt av UDI. Ett vilkår er at familien bor sammen men hva med de sakene hvor det er dysfunksjonelle familiesystemer, en ungdom med store rus eller aggresjonsproblemer som skaper utrygge oppvekstvilkår for småsøsken og også for foreldrene. Hvor rimelig er det at kravet om å bo sammen skal gjelde i disse situasjonene.

Jobbe forebyggende for å unngå at det blir ordinære barnevernssaker i familiegjening sakene. Denne ekstra belastningen kunne vært unngått dersom systemet hadde vært tettere på tidligere, i tillegg til at det er en belastning for barna og foreldrene er det også en tilleggsbelastning og oppleves som ekstremt krevende for de enslige mindreårige flyktingene.

«Det kan jeg i hvert fall snakke en del om for det synes jeg er så nødvendig. At det skal bli en barnevernssak. For det handler om systemet vårt. Det er så

vanskelig ikke sant, også skal det bli en barnevernssak. Som blir en kjempe ekstra utfordring for dem og belastning istedenfor at det kunne vært folk der som kunne hjulpet dem fra dag en, det er det værste synes jeg.»

«[...] jeg skulle ønske at det var bedre oppfølging i de sakene her, at man var tettere på slik at herboende ungdom kan slippe å ta så mye ansvar og at man kan forbygge at det blir barnevernssaker.»

Ideelt sett burde det være rammer som gjorde at familiene fikk de tiltakene de hadde behov for uten at de behøvde å stå i limbo mellom ulike tjenester, forholde seg til skjemaer, tidspunkter og kuratorer de ikke hadde relasjon eller tiltro til på ett språk de ikke forstod. *"Det skulle være unødvendig. Og det er forferdelig dårlig måte å ta imot folk på at det blir gjort på den måten.»* Dette igjen får ringvirkninger for ungdommen de får dårlige vilkår for å komme videre. *«Så skal man ikke forvente det at en nyinnflyttet mamma fra Somalia skal fylle ut barnehageskjema 22 dager etter hun kommer til et land som du ikke forstår noe. Det er bare tull, absolutt bare tull.»*

Skole – og skolemestring trekkes frem som en suksessfaktor for å klare seg i Norge.

Opprettholde noen av de tidligere mønstrene som har vært positive som en deltidsjobb, trening, venner. Ungdommene bør ha noe som er sitt eget som de opprettholder hvor de *«får lov til å være seg selv.»* Faktorer som bidrar til at ungdommen kommer seg ut av huset og deltar i ordinært samfunnsliv.

Oppfølgingssamtaler med fagfolk som ungdommene har en relasjon til, som ser helhet og jobber på ulike livsområder.

«Vi må hjelpe dem opp sånn at de kan fortsette å leve livet sitt.»

6 Diskusjon

I dette kapitlet vil funnene bli diskutert i lys av teoretisk referanseramme og aktuell forskning. Diskusjonen tar utgangspunkt i, og søker etter svar på problemstillingen. Informantene beskriver ungdommene i materialet som i utgangspunktet ressurssterke og resiliente, men som utsettes for utfordringer i familiegjenforeningsprosessen. Diskusjonen er organisert under tre ulike hovedtemaer, og basert på funnene vil jeg først identifisere enslige mindreårige flyktningers problemer og behov både før og etter familiegjenforeningen, før jeg diskuterer hvilke ressurser og hvilke tjenester som kan hjelpe disse ungdommene i den krevende prosessen som en familiegjenforening representerer.

6.1 Problemer og behov hos enslige mindreårige flyktninger som får familiegjenforening

Studien viser at enslige mindreårige flyktninger i de fleste tilfellene vil ha behov for både psykisk og sosial støtte i forbindelse med familiegjenforening. Informantene trekker frem viktigheten av psykisk støtte da ansvaret som tillegges den enslige mindreårige flyktningen i forbindelse med familiegjenforeningsprosessen er stort. I tillegg bærer de med seg traumer fra egen migrasjon og utfordringer i egen tilpasningsprosess. I denne forbindelse vektlegges relasjonens betydning mellom ungdommer og hjelpere. Ansvaret som tillegges den enslige mindreårige flyktningen, endringer i familiedynamikken, herunder rolleforskyvning og maktforskyvning, påvirker ungdommenes livssituasjon. Dette gjenspeiler igjen familiens behov for oppfølging med hensyn til familiedynamikk og samspill, samt ren praktisk oppfølging.

6.1.1 Behov for psykisk og sosial støtte og familiens betydning for psykisk helse

Gjennom intervjuene i min studie kom det frem at de enslige mindreårige flyktningene blir utsatt for store psykiske påkjenninger i perioden før og etter en familiegjenforening noe som også understøttes i teori.

Prosessen rundt søknadsprosedyren og ansvaret som legges på den enslige mindreårige flyktningen fremstår i studien som psykisk belastende. Ungdommene opplever et stort

ansvar og forpliktelse til familien i hjemlandet. Det fremkommer av studien at mange av ungdommene opplever konsentrasjonsproblemer, tankekjør og søvnproblemer, og de fremstår som slitne unge. Ungdommene kan være preget av at de er bekymret for familien, bekymret for søknadsprosessen og utfallet av denne, samtidig som de skal være fokusert og konsentrert på livet i Norge og de krav som stilles til de her. Dette krysspresset kan resultere i ett tankekjør, med evigvarende kvernende bekymringer, og ett forventningspress fra både familie og det norske samfunnet som oppleves som strevsomt og u håndterlig. Det er dermed flere forhold som påvirker disse ungdommenes psykiske helse. Suarez finner i sin studie at de barna som har vært separert fra sine foreldre rapporterer oftere om depressive symptomer (Suárez-Orozco et al., 2002, s 10). Videre forårsaker flukt og migrasjon en rekke separasjoner under ulike faser i migrasjonsprosessen. Separasjonen medfører ustabilitet og utrygghet som påvirker psykisk helse. Hvordan ungdommene reagerer på separasjon avhenger av hvilken beredskap og trygghet de bærer med seg (Al - Baldawi, 2017, s 216). Ofte har den enslige mindreårige flyktingen opplevd en traumatisk flukt som har satt traumespor. Visse studier viser at enslige mindreårige flyktinger oftere enn andre kan rammes av posttraumatisk stressyndrom (PTSD) (Eide & Hjern, 2013). Mens andre studier viser til en ekstraordinær motstandskraft, resiliens, hos ungdommene, som kommer til uttrykk ved måten de håndterer problematikken (Al - Baldawi, 2017, s 216). Gilligan i Kohli (2007) beskriver en resilient ungdom som en ungdom som tilpasser seg suksessfullt til risikosituasjoner, og påpeker at overlevelsesmekanismene hos ungdommene må vektlegges, og at man ikke bare skal fokusere på at de er et offer for omstendigheter (Kohli, 2007).

Funnene viser at for de enslige mindreårige flyktingene vil familien i de fleste tilfellene fortsatt ha en aktiv rolle i deres liv til tross for separasjon og avstand. Familiesplitting har implikasjoner for ungdommenes psykiske helse, og i mange tilfeller påvirkes psykisk helse negativt. Ved å ha kontakt med familien over landegrensene kan separasjonsangst dempes, og tilknytning til det nye landet bli lettere og sterkere. Familien vil kunne skape nødvendig kontinuitet og stabilitet i en kaotisk tilværelse hvor mange opplever å mangle støtte og stabilitet i Norge. Varvin (2015) peker på at det er sentralt hvordan flyktinger blir mottatt, og hvordan forholdene legges til rette for en positiv utvikling. De flyktingene som ankommer alene vil fremdeles ha familien med seg i sine tanker (Varvin, 2015, s 213). Den psykologiske effekten av regelmessig kontakt med familien vil virke positivt inn og familiens betydning for ungdommenes

psykiske helse er dermed tydelig. Dette understøttes av Al – Baldawi (2017) som viser til at det å styrke ungdommenes kontakt med familien kan være en viktig del av deres sosialiseringssprosess og dermed avhjelpe prosessen med å knytte seg til eksillandet (Al - Baldawi, 2017, s 206).

«The day I left my mother I felt like my heart was staying behind. Because she was the only person I trusted – she was my life. I felt as if a light had extinguished. I still have not been able to get used to living without her» (Suárez-Orozco et al., 2002, s 10).

6.1.2 Behov for praktisk bistand

Ett sentralt funn i empirien i denne studien viser til at informantene opplever at det er store mangler på praktisk oppfølging av familien og manglende forståelse av hva familiene reelt er i behov av. Dette spenner seg fra type bolig, møblering av hjemmet, hjelp til å håndtere søknadsskjemaer til økonomiske ytelser og samarbeid med andre etater. For å sette familiene i stand til å kunne mestre en ny hverdag i ett fremmed land vil det kreve omfattende støtte i enkelte familier, mens andre har et langt mindre hjelpebehov. Informantene trekker frem at det handler om forståelse og respekt for hvilken situasjon familiene er i, og det handler om å møte familier respektfullt og med forståelse i en for de ny kulturell kontekst. Det handler ikke bare om det praktiske men en nyansert forståelse av deres nye livssituasjon og hvilke utfordringer de er i. Familiene har kompetanse på livet i hjemlandet, men dette er ofte ikke i samsvar med det som kreves i Norge. For å sette de i stand til å mestre sitt nye liv krever det oppfølging praktisk slik at vi ikke setter de i en situasjon de ikke kan håndtere og dermed mislykkes i.

6.1.3 Behov for veiledning/oppfølging

Studien viser at det er behov for veiledning i forhold til samhandling i familien. Dette innbefatter samtaler med foreldrene om roller, familiedynamikk, og hvilken type oppfølging foreldrene er i behov av i et nytt land. Dette understøttes av Al-Baldawi (2017) som er opptatt av å beskrive prosessen rundt familiegjenforening. Han beskriver familiegjenforeningsprosessen er et uløst problem både på individ, men også på samfunns/myndighetsnivå. Hans erfaringer er at familien ikke får den oppfølgingen de har behov for etter familiegjenforening, noe studiens funn også viser (Al - Baldawi, 2017, s 220). Videre viser han til at i de tilfellene hvor det blir store konfliktnivå agerer myndighetene ut ifra et individuelt perspektiv. Målsettingen blir her å beskytte

individenes interesser og de store omstruktureringene i selve familiesystemet blir dermed ikke håndtert. I følge Al – Baldawi (2017) er det ikke nødvendigvis slik at konfliktene i alle familiene er av en slik art at det er behov for inngripende fra myndighetenes side men skaper allikevel store utfordringer for ungdommene og familiene og må tas på alvor (Al - Baldawi, 2017, s 220).

Gjenforening med familien etter flere år kan innebære store utfordringer da familiemedlemmene har vært utsatt for traumatiske hendelser og kan streve med å leve sammen etter mange års atskillelse (Berg & Gravråkmo, 2016, s 7). Det å vende tilbake til et ordinært familieliv vil kunne kreve stor innsats fra alle parter, og gjensynsgleden kan gå over til utfordringer med å tilpasse seg hverandre (Berg & Gravråkmo, 2016, s 8). Det kan være utfordrende å finne nye måter å leve sammen på i helt nye omgivelser. Den i familien som har vært bosatt i Norge, herboende, har som regel kommet lenger i integreringsprosessen, noe som kan oppleves som trygt men kan også føre til sosial mistilpasning. Familiemedlemmene kan ha utviklet seg i ulik retning, og kan ha behov for å bli kjent på nytt. Foreldre som har levd fra barna over tid, vil kunne trenge støtte til å se hva barna har opplevd under adskillelsen og forstå og håndtere barnas reaksjoner på disse hendelsene (Berg & Gravråkmo, 2016, s 17).

De fleste flyktninger kommer fra kulturer der familien, og forpliktelse til denne, står sterkt. Selv om enkelte er alene i eksil landet, er familien med i deres tanker og følelser. Varvin (2015) fremhever familiearbeid som sentralt i arbeidet med flyktninger. Flyktningfamilier har levd adskilt for kortere eller lengre perioder og bruddene kan ha satt spor som det kan være viktig å få snakket sammen om. Familiekonflikter som vanligvis ville fått sin løsning, kan i eksil bli fastlåst da familien mangler normale, kulturelt adekvate måter å rydde opp i konfliktene på. Familien kan på den ene siden være den viktigste faktoren for resiliens, men kan også bli det motsatte (Varvin, 2015, s 221). Studien viser at ungdommene kan oppleve psykisk uhelse og bli slitne som et resultat av tidlige opplevelser og situasjonen de står i. De av familiene som selv oppsøker behandling er kjennetegnet av at ungdommene som har vært separert er preget av ulike utagerende adferds uttrykk samt depressive tendenser (Suárez-Orozco et al., 2002, s 3). Kulturelt sett kan psykiske lidelser oppleves som uforståelig for familien og vanskelig å håndtere. Informantene uttrykte at det for enkelte av familiene kunne være problematisk å forstå og akseptere psykiske lidelser hos ungdommen og at familiene ville profitert på å få tilbud om å drøfte situasjonen med hjelpere for å unngå at situasjonen ble forverret. Dette understøttes av forskning, og Al - Baldawi (2017)

påpeker viktigheten av å sette inn samtaler for familier der ungdommen sliter med psykiske lidelser, rus eller kriminalitet (Al - Baldawi, 2017, s 231).

6.1.4 Familieroller i endring

Empirien viser at ungdommene gjennom flukten og tilværelsen i Norge har gjennomgått hendelser som familien kanskje ikke har oversikt over. De har i de fleste tilfellene gjennomgått en integreringsprosess som har bidratt til at de har lært språket, løst flere norske koder, startet utdanning, skaffet en deltidsjobb, etablert et nettverk. De har kommet langt integreringsmessig før familien ankommer. Tatt i betraktning begrepet Cross – Cultural Kids så vil de unge ha adaptert den norske kulturen og har som regel en sterk interkulturell kompetanse som vil være både en verdifull ressurs men samtidig også skape store forventninger og krav. Dette kan medføre at den enslige mindreårige flyktningen blir satt i en ufrivillig vanskelig posisjon når familien skal reetableres. Det fremkommer av funnene at ungdommene har kunnskap om det norske systemet og blir dermed budbringeren for de ulike systemene familien skal måtte forholde seg til. Dette kan for ungdommene oppleves stressende i form av at alle beskjeder kommer til de da de kan norsk og kjenner systemet. Konsekvensen kan være at ungdommene må se seg nødt til å ta fri fra for eksempel skole for å bistå i møter sammen med familien. Det norske byråkratiske systemet kan fremstå som et overveldende og uoversiktlig system både for ungdommen, men i størst grad for familien som har ankommet. Det legges et stort, og til dels urimelig, press og ansvar på den enslige mindreårige flyktningen og informantene forteller om slitne ungdommer som føler at de ikke strekker til. Funnene viser at den enslige mindreårige flyktningen blir den som innehar kunnskap om familiens nye land. Dette belyses også teoretisk, ungdommene kan språket og har bedre kunnskap om samfunnets struktur og regler enn familien (Al - Baldawi, 2017, s 221). Dette setter den enslige mindreårige flyktningen ikke bare i en spesiell situasjon for å ordne opp det praktiske, men det forstyrrer også familiedynamikken og hierarkiet. Al – Baldawi (2017) skriver at rollene og funksjonene i familiene omdefineres (Al - Baldawi, 2017, s 221). Empirien viser at ungdommen fungerer som en voksen og de voksne mister status som foreldre. Søsken kan tendere mot å rivalisere og ikke anerkjenne den enslige mindreårige flyktningens kunnskap som den har ervervet. Al - Baldawi (2017) vektlegger at dette kan føre til protester fra familien, og motstand til den enslige mindreårige flyktningen. Familien kan jobbe mot den nye rollen ungdommen har da den virker forstyrrende på den opprinnelige familiestrukturen og kan føre til konflikter.

Motsetninger og konflikter observeres og er mest synlig i de mest tradisjonelle familiene som streber etter å opprettholde og finne tilbake til den gamle strukturen (Al - Baldawi, 2017, s 221). Ungdommene blir dermed stående i ett krysspress mellom samfunnets forventninger og familiens, og på den andre siden er familien avhengig og prisgitt ungdommens kulturelle kompetanse i Norge. Al - Baldawi (2017) legger videre til grunn ett perspektiv hvor han beskriver sjalusi og da spesielt mellom søsknene. Sjalusi fra søsknene til den enslige mindreårige flyktingen fordi de opplever at denne fikk andre muligheter enn de selv fikk. De sammenligner hverandre, noe som fører til nedverdiggelse. Ydmykelsen viser seg i form av aggresjon, hvor motstand og følelsen av urettferdighet kan gå over i konflikt (Al - Baldawi, 2017, s 221). På den andre siden oppleves de mer fleksible og tilpasningsdyktige familiene å ha en mindre grad av konfliktnivå (Al - Baldawi, 2017, s 221).

En ofte rådende oppfatning i den vestlige kulturen er at barn er mottager av omsorg og ikke skal utføre arbeid som i utgangspunktet er tillagt voksne. Haugland (2006) nyanserer bildet rundt parentifisering og de helseskadelige følgende ved å også legge fokus på at ansvaret kan virke positivt inn på barn og unges utvikling. Ved å identifisere trekk ved barnet, familiemønstrene og omgivelsene vil man kunne danne et nyansert bilde av om parentifisering virker adaptivt eller destruktivt inn på den unge. Dette kan gi oss kunnskap om hvilken intervensjon som vil være hjelpsom. Ved å ta høyde for den kulturelle konteksten barnet vokser opp i vil man kunne få et nyansert bilde på situasjonen. Omsorgsansvar for søsken vil blant annet være et ansvar som tillegges unge i større grad i andre kulturer enn den vestlige. Positive konsekvenser vil kunne vise seg ved at den unge utvikler økt selvfølelse og kompetanse, interpersonlig sensitivitet samt økt følelse av nærhet og kontroll. De negative aspektene vil kunne vise seg på sosial utvikling og skoleprestasjoner, selvfølelse, identitet og løsriving, og psykisk helse. Hauglands oppsummering viser til at det klinisk bør jobbes med temaer som anerkjennelse og hjelp til barna parallelt med støtte og veiledning til foreldrene (Haugland, 2006, s 211 - 220).

6.2 Ressurssterke enslige mindreårige flyktinger

Studien viser at informantene var opptatt av å vektlegge ungdommenes ressurser til tross for vanskelige opplevelser de bærer med seg fra hjemlandet og flukten, og tilpasningen i ett nytt land uten nær familie. Separasjon fra familien og den ensomheten

ungdommene opplever kan være smertefull men vil også kunne forvandles til en styrke. Ungdommene blir sterkere og mer modne ved at de har overvunnet flukt og tilpasning til ett nytt land (Al - Baldawi, 2017, s 226). Resiliensforskning kan være bidragsyter til ideer for hvordan drive effektivt forebyggende tiltak. Forskningen gir håp i arbeidet med barn, ungdommer og familier som har behov for hjelp og peker mot å studere helsebringende prosesser i barns utvikling. Resiliens kan forstås som en motstandskraft som barn og unge har for å bevare god psykisk helse. Resiliens ses hos personer som viser vellykket fungering til tross for opplevde traumatiske kriser og hendelser. Resiliens handler om normal fungering under unormale forhold (Borge, 2016, s 11). Ungdommene har mestret en flukt og de fleste har mestret å etablere en fungerende, integrert hverdag i Norge hvor de har løst språk- og kulturkoder, går på skole og har en deltidsjobb. Flere informanter fremholdt at mange av ungdommene og deres familier er kompetente til å mestre hverdagen i Norge. Det avgjørende vil være å balansere graden av støtte til å være god nok. Studien viser at det må utvises skjønn i forhold til hvem som tilbys hjelp og hvilket innhold tiltakene skal ha. Bruk av resultater fra resiliensforskning vil kunne gi dypere innsikt i hvordan ungdommenes, og familienes, ressurser kan løftes fram og brukes positivt inn i arbeidet med familiene. Ressursfokus, resiliens og mestring kan supplere et ensidig traumefokus (Svendsen, Berg, Paulsen, Garvik, & Valenta, 2018, s 29).

På den andre siden er det betydningsfullt at ett støtteapparat fortsatt kan være tilgjengelig for ungdommene ved behov. For at ungdommene skal kunne leve i utviklingsstøttene miljøer er det nødvendig at de får tilbud om samhandling med signifikante andre. Informantene vektlegger i studien betydningen av at et hjelpetilbud opprettholdes for å kunne trygge og støtte ungdommene gjennom krevende prosesser. Forskning viser til at resiliens oppnås via et samarbeid mellom den unges individuelle egenskaper og miljøets egenskaper. For å utvikle resiliens er det avgjørende at miljøet er utviklingsstøttene. Den kulturelle porten, dvs hva som er kulturspesifikke krav i forhold til god tilpasning i møtet med ulike kulturer, er viktig å kjenne til for å forstå resiliens. Nærmiljø, samfunnsforhold, familie, vennskap, nabolag og skoler og arbeidsliv er viktige arenaer i individenes liv og spiller en betydelig rolle for å fremme positive prosesser. I tillegg til å styrke resiliensfremmede prosesser må vi jobbe for å redusere risiko (Borge, 2016, s 15). Det er viktig å synliggjøre trusler og risikoforhold i samfunnet for å kunne redusere risikoen slik at flere får ett godt liv, og bruk av

kunnskap om resiliens vil på denne måten kunne være med på å skape helsebringende prosesser (Borge, 2016, s 26).

6.3 Tjenester som kan imøtekomme de unges og deres families behov

I de påfølgende avsnittene vil jeg trekke frem hovedfunn fra studien som peker mot det informantene erfarte som mangler ved sosialtjenesten til denne gruppen. Empirien viser at det med fordel kunne vært opprettholdt og opprettet tiltak rettet mot ungdommene og deres familier for å støtte deres vei i Norge. Informantene vektlegger de konstruktive mellommenneskelige forholdene mellom ungdommene og hjelpere hvor respekt og anerkjennelse er avgjørende for en god kommunikasjon og helbredende prosesser. Videre fremholdes behovet for forberedende samtaler, praktisk oppfølging og familieveiledning. Støtte – og oppfølgingstjenester bør etter informantenes innspill i større grad være bedre koordinert for å kunne ivareta alle livsområdene, og for å ivareta helhetsperspektivet.

6.3.1 Støtte gjelder både før og etter familiegjennomføring

Spesielt fokus vil jeg rette mot psykisk støtte. Før familiegjennomføringen er relasjonens mellom ungdommen og hjelper avgjørende. Relasjonens betydning er grundig dokumentert i litteratur og forskning (Bøe & Thomassen, 2017; Karlsson & Borg, 2015; Schibbye, 2009; Skårderud, Stänicke, Haugsgjerd, Maizels, & Engell, 2010). Det som utpeker seg som spesielt for enslige mindreårige flyktninger er at de har opplevd en rekke brudd i relasjon ved at de har flyktet fra familie, venner og nettverk i hjemlandet. I de fleste tilfellene bærer ungdommene med seg traumatiske opplevelser fra hjemlandet og fra flukten. I studien vektla informantene relasjonen mellom ungdom og kontaktpersoner som betydningsfull. Relasjon er inngangsporten for samhandling og blir bærende for å komme i posisjon til ungdommene slik at de kan samarbeide om utvikling og integrering. Anerkjennelse fremmer utvikling og innebærer en opplevelse av nærhet og avgrensning, og den profesjonelles evne til innlevelse og deltakelse blir avgjørende for menneskets utvikling (Schibbye, 2009, s 52, 54, 243). Schibbye (2009) viser til Buber som sier at «i begynnelsen er forholdet» og «alt virkelig liv er møte», Heidegger sier at *det å være* betyr «å-være-sammen-med». Sammen med andre blir man synlig, og man blir menneske i forhold til andre mennesker (Schibbye, 2009, s 52, 54,

243). Å være sammen med, å tilby hjelp og være tilstede for sårbare unge med behov for hjelp og støtte trekkes frem i studien som viktige elementer. Relasjonen er utviklingsfremmende og blir ett viktig element i å veilede ungdommene inn en ny fremtid. Ungdommene er i samhandling med personalet, og signifikante andre, for å skape vekst (Hagen, da Silva, & Thelle, 2016, s 20, 189). De profesjonelle må gi ungdommene en plattform av trygghet og høre på deres historier med ett åpent sinn, det krever at det utvikles ett miljø som kan minske mistenksomhet som mange har utviklet under flukten (Al - Baldawi, 2017, s 204).

En anerkjennende relasjon anses som forutsetning for utvikling. Anerkjennende relasjoner gir rom for både selvhevdelse og individualitet, men ivaretar også behovet for tilknytning og bekreftelse (Karlsson & Borg, 2015, s 58, 59). Da enslige mindreårige flyktninger er i Norge uten nære omsorgspersoner blir de ansatte viktige og avgjørende støttespillere og representere ett jeg – du forhold. Buber (1995) fremhever det å se og anerkjenne en annen i en relasjon. Subjekt – subjekt forholdet «jeg – du» karakteriseres av åpenhet, direktehet og tilstedeværelse (Buber, 1995, s12).

Empirien viser at relasjonen mellom ungdom og kontaktperson vektlegges som betydningsfull både i forkant av at familien kommer, men også etter familiegjennomgangen. Det bærekraftige i en relasjon strekker seg dermed over lang tid fra ungdommene får status som enslig mindreårig flyktning ved ankomst til etter vedtaket er avsluttet. Realiteten i at vedtaket avsluttes, og at relasjonen dermed også skal avsluttes, oppleves i seg selv som motsetningsfullt, uhandgripelig, uforståelig og problematisk for både ungdommene og de profesjonelle. Brudd i relasjon trekkes frem som en svakhet ved dagens organisering av tjenestene. Ungdommenes sårbarhet trekkes frem som det viktigste punktet, og den avmaktssituasjon ungdommer tvinges inn i ved at de ikke opplever å få hjelp av signifikante viktige personer fordi de ansatte ikke lenger har mandat til å hjelpe. Berg viser til at det som løftes frem som suksessfaktorer i kommunene var at ansatte var «tett på», de jobbet ute på ungdommenes arenaer samt viktigheten av kontinuitet. Dette blir betegnet som at barnevernsarbeideren var «stayers». Flere studier peker i retning av viktigheten av å ha minst en voksenperson å kontakte som en viktig beskyttelsesfaktor. (Paulsen et al., 2014, s 43; Svendsen et al., 2018). Relasjoner i sosialt arbeid utvikles i ett subjekt – subjekt forhold. Det å inngå i bekreftende relasjoner er ikke en tilnærming slik Borg og Karlsson (2015) ser det men ett mål i seg selv. Dette understøttes av Hummelvoll (2014) som betegner relasjon som «relasjonen er hjelpen». En bærende, god relasjon kjennetegnes av nærhet, ansvar og

kontakt. Den preges av pålitelighet, forutsigbarhet og kontinuitet (Hummelvoll & Dahl, 2014, s 395). Det er kontinuiteten i relasjonen informantene etterlyser når de poengterer viktigheten av å kunne få følge ungdommene lenger enn det som er bestemt.

Overgangssituasjoner beskrives som spesielt sårbare, dette være seg overgangen fra å være enslig mindreårig til del av en stor familie igjen. Overganger fra gamle, trygge og kjente kontaktpersoner til nye ukjente hjelpere. Funnene viser at dette er overganger som er vanskelige for ungdommene å forstå, de oppsøker fortsatt gamle kontaktpersoner for å søke hjelp, og de avviser gamle kontaktpersoner som har forsøkt å overføre ungdommene over i nye systemer. Karlsson og Borg (2017) skriver om at livet er relasjonelt, relasjoner utspiller seg i ulike kontekster og settinger og hverdagen består av samspillsituasjoner. Vi er født inn i relasjoner, dialoger og kontekster. (Karlsson & Borg, 2017, S 123). Ungdommene lever i ett mangfold av relasjoner og samspillsituasjoner, det er relasjonen og samspillsituasjonene med utviklingsstøttene muligheter som settes på spill når ungdommene mister sine viktige støttepersoner. Sett i lys av deres særegne posisjon som alene i eksillandet blir de ekstra sårbare for nye relasjonsbrudd.

Al - Baldawi (2017) fremhever at separasjon fra familien og egne miljøer i seg selv er ett traume for de enslige mindreårige flyktningene. Enslige mindreårige flyktninger som fenomen er en utfordring for profesjonelle hjelpere, å jobbe med enslige mindreårige flyktninger krever en profesjonell balanse mellom oppdragelse og menneskelige følelser (Al - Baldawi, 2017, s 202-203). Dette vil blant annet medføre at de ansatte jobber bevisst med relasjonsoppbygging til ungdommene for å kunne evne å komme i posisjon til samarbeid. Det å skulle overføre sårbare, traumeutsatte ungdommer i en sårbar overgangssituasjon til andre kontaktpersoner i andre etater uten at relasjon er på plass, oppleves som lite faglig forsvarlig av informantene. Den etablerte relasjonen blir satt på spill og det blir sådd tvil rundt tryggheten og tillitten som er opparbeidet. Utrygghet i forhold til den nye situasjonen oppleves som belastende for den unge. Al - Baldawi skriver at uvisshet og utrygghet utgjør en stor risiko for økte psykiske og fysiske helseproblemer (Al - Baldawi, 2017, s 218). Studien peker på viktigheten av å opprettholde en allerede eksisterende viktig relasjon så langt det er nødvendig og føles nyttig for ungdommen. Den peker mot at vedtak om oppfølging må videreføres eller det må fattes nye vedtak som hegner om forholdet mellom ungdommen og trygge, voksenpersoner i systemet.

6.3.2 Forberedende samtaler med ungdommen

Funnene viser at informantene etterlyser forberedende samtaler for ungdommene før familiene kommer. Dette for å forberede ungdommene på utfordringer som kan oppstå med den nye situasjonen for foreldrene i Norge. I «Familiegjenforening i eksil» beskrives forebyggende samtaler med ungdommene som ett tiltak for å forebygge familiekonflikter og nye familiesplittelser. Det vektlegges at hensikten med samtaler som tilbys bør være tydelige. Fokuset bør være på reetablering av familielivet gjennom støtte, omstilling, praktiske råd og forventninger til gjenforeningen. Dessuten trekkes perspektivet med å åpne for «hemmeligheter» noe som forutsetter kultursensitivitet med tanke på kulturelle normer (Berg & Gravråmo, 2016, s 13). Ved å tilby herboende ungdommer samtaler i forkant av at familien kommer vil man kunne forberede ungdommen på problematiske situasjoner som ville kunne oppstå. Det ble fremhevet i empirien at dette burde i størst mulig grad gjennomføres i ett fora hvor allerede eksisterende holdninger ikke blir dyrket. Det vil si at ungdommene må få drøfte fritt alle aspektene den ønsker uten redsel for fordømmelse fra eget kulturelt miljø. Ved å invitere ungdommen inn i ett fellesskap rundt diskusjon av dilemmaet respekterer vi utleverthet, autonomi og selvrespekt. Åpne, dialogiske samtaler forener det etiske, det relasjonelle og det dialogiske, og anerkjenner den andres annerledeshet (Bøe & Thomassen, 2017, s 155). En dialogisk diskurs vil kunne åpne opp for og invitere inn til å tenke sammen med de enslige mindreårige flyktingene og bidra til å berike perspektivene og mangfoldet.

I reflekterende prosesser vektlegges det å møte klienten med respekt og trygghet og med mål om at den hjelpesøkende selv kan klare å komme frem til løsninger på vansker. I situasjoner der vi ønsker å komme inn med vår stemme i form av rådgivning vil vi slutte å lytte, vi må tåle å stå i usikkerheten for å klare å lytte etter hva de ønsker å formidle. Rommet fylles med mestertanker dersom vi gir oss selv posisjonen som den som gir råd og riktige svar, noe som vil kunne lukke dialogen (Seikkula & Arnkil, 2013, s 34). Vi må tilstrebe å gi rom til og for hverandre for å dyrke dialogisiteten, medbestemmelses og selvbestemmelsesperspektivet. Livet er dialogisk, relasjonelt og flerstemmig. Polyfoni beskriver horisontale og vertikale dialoger. Det horisontale planet representerer de som fysisk er tilstede i rommet, mens den vertikale polyfonien viser til individenes intersubjektive bevissthet (Seikkula & Arnkil, 2013, s 115). I samtaler med ungdom rundt familiegjenforeningsspørsmål vil opprinnelseslandet i form av ungdommens foreldre, venner og naboer gjøre seg gjeldende. I tillegg vil også de ulike

etniske miljøene fra ungdommenes opprinnelsesland i Norge kunne invitere sin stemme inn i dialogen. Parallelt i samspillet med ungdommene vil fagpersonens indre stemme og personlige erfaringer gjøre seg gjeldene. Alle relasjoner innehar en stemme som aktiveres når temaer som omhandler disse relasjonene og erfaringene drøftes (Seikkula & Arnkil, 2013, s 115). Ved å ikke kontrollere dialogen og diskusjonen og legge målrettetheten bort, legger vi til rette for å åpne opp for refleksjon og gode samtaler. Vår oppgave blir å spille inn de ulike stemmene ved å undre oss sammen med ungdommen over hva familien hjemme ville tenkt og ment. Vi skal ikke sensurere og vurdere hverken i dialogen eller overfor ungdommen hvilke stemmer som representerer mer eller mindre sannhet men åpne opp rommet slik at polyfonien får plass. Dette vil innebære å snakke, lytte og regulere mellom og i personenes indre og ytre dialoger ved å invitere alle stemmene inn. Vi som fagpersoner må tåle å leve med polyfonien og at alle tenker forskjellig om livet. Andersen i Seikkula (2006) sier at alle stemmene må få plass ved at man får snakke uforstyrret, unngå avbrytelser og tåle å vente til andre er ferdige med å snakke. Spesielt trekkes pausen som oppstår etter man er ferdig med å snakke der man tenker over hva man nettopp sa som viktig å respektere (Eliassen & Seikkula, 2006, s 40). Ungdommene må gis tid til at de kan lete etter ord og uttrykk som faller naturlig som de kan identifisere seg med, dette krever at vi følger tempoet til ungdommen. Denne krevende dialogiske øvelsen vil kunne være fremmede for å utforske de enslige mindreårige flyktingenes perspektiv og tanker. De enslige mindreårige flyktingene kommer til oss med eksistensielle spørsmål som omhandler framtiden. Vi er ikke de som skal gi råd men mobilisere deres egne tanker, styrker og meninger. Det er lett å bli urolig og bekymret og dermed prøve å få kontroll over situasjonen og overse de ulike perspektivene. Hvilken type respons vi gir tilbake vil være betydningsfull for hvordan de opplever seg sett, møtt, ivaretatt og anerkjent. Ved å jobbe med dialogisk relasjonsbygging må vi svare på ungdommens utsagn, verbale og nonverbale og dette må foregå ut ifra en oppriktig interesse for ungdommen.

6.3.3 Familiesamtaler/veiledning

Mye av litteraturen viser til viktigheten av å jobbe tilnærmet familieterapeutisk med familiene (Al - Baldawi, 2017; Berg & Gravråkmø, 2016; Sveaass & Reichelt, 2011). Funnene viser ett behov for å systematisk invitere familiene til dialog. Al – Baldawi (2017) beskriver at konflikter kan unngås ved så tidlig som mulig med pedagogiske og deduktive innsatser forklarer ungdommene og deres familier at det kan oppstå konflikter

som er maktrelaterte. Gjennom samtalene inviteres familiemedlemmene til å reflekter rundt ulike situasjoner for så å sammen finne løsninger på familiekonfliktene (Al - Baldawi, 2017, s 222). Funnene viser at det vil være behov for ulike typer samtaler på ulike tidspunkt. Noen av samtalene vil være av mer forberedende karakter hvor det vektlegges hvilke relasjoner familien hadde i hjemlandet, hva ungdommen har gjennomgått i tiden under adskillelse, forventninger til fremtiden, rolleforskyvning og maktforskyvning. Målsettingen med familiesamtalene i forbindelse med familiegjennomføring vil være å styrke kommunikasjonen innad i familien. Fokuset vil være å skape en forståelse for vanskelighetene adskillelse og fravær kan skape, samt at gjenforening innebærer utfordringer og omstillinger. Når separasjonen har vart en stund rapporterer foreldre og barn at de føler seg som fremmede for hverandre (Suárez-Orozco et al., 2002, s 2).

Det å jobbe med å forklare ungdommenes situasjon for familien når de ankommer vil kunne være ett viktig bidrag for å stabilisere familierelasjonene, noe som igjen kan gi ungdommene trygghet (Al - Baldawi, 2017, s 210). Ungdommene har som oftest vokst ut fra sitt gamle system og sin tidligere rolle i familien. Selvbildet kan være forandret, klær, relasjoner, syn på livet er forandret av naturlige årsaker som alder og utvikling, og som følge av opplevelser på flukt og i eksillandet (Al - Baldawi, 2017, s 225). Suárez-Orozco (2002) beskriver at det er forventet at familier som gjenforenes vil være midlertidig ustabile. Dette bunner i at familierelasjonene kan være komplekse og kompliserte iom familien har utviklet seg ulikt slik at det er vanskelig å bygge opp familiesystemet på nytt (Suárez-Orozco et al., 2002, s 2). Suárez-Orozco (2002) finner videre at foreldrene opplever vanskeligheter med å gjenoppta/gjenvinne kontroll over sine barn. Det å skulle reetablere autoriteten kan preges av inkonsekvens da foreldrene selv sliter med skyldfølelse for at ungdommen flyktet (Suárez-Orozco et al., 2002, s 2). På den andre siden vil enkelte familier ha behov for samtaler og oppfølging når konfliktene oppstår. Suarez – Orozco (2002) påpeker at opplevelsen av avvisning kan føre til at de søker behandling (Suárez-Orozco et al., 2002, s 2). Informantene etterlyser at det tilbys familiesamtaler tidlig i familiegjennforente familier og henviser til at dette gjøres i andre familier som er i kontakt med hjelpeapparatet. Det er viktig at sosialtjenestene er oppmerksom på fenomenet med at de enslige mindreårige flyktingene blir sittende fast i rollen som den voksne i familiesystemet. De kan bli fastlåst i rollen av pliktfølelse. Dette kan bunne i en skyldfølelse over ikke ha vært sammen med familien over år og at ungdommen nå ønsker å ta vare på sine foreldre.

Gjenforening er preget av motstridende følelser som glede og lettelse men også som desorientering. Gjenforening er på denne måten en ambivalent opplevelse og erfaring (Suárez-Orozco et al., 2002, s 11). Den første perioden i Norge kan være preget av at glede og forventninger brister og derfor vil en tidlig intervensjon med råd, oppfølgings – og orienteringssamtaler anses som viktig (Al - Baldawi, 2017, s 230).

De omfattende utfordringene knyttet til det nye samfunnet og til nye roller i familien vil være utfordrende. Familien skal finne sammen igjen og de må akseptere endringene som har skjedd i tiden familiemedlemmene har vært adskilt. Nye måter å samhandle på må enten aksepteres eller reforhandles. Det anses så være en viktig oppgave tilby familiesamtaler med målsetting om å styrke familiens egne ressurser og sette de i stand til å fungere sammen som familie (Sveaass & Reichelt, 2011, s 21).

6.3.4 Praktisk bistand

I studien fremkommer det at informantene opplever at det er mangler i den praktiske oppfølgingen av familien. Konkret handler dette om for oss selvsagte ting som hvordan fungerer komfyren og vaskemaskinen, transport av møbler, hvor henvender man seg for ulik type hjelp osv. Videre etterlyser informantene at det er ansatte på jobb i den tiden problemene og spørsmålene dukker opp for familiene, det vil si på ettermiddags-, og kveldstid. Det er på disse tidspunktene at familiemedlemmene er ferdig med sine forpliktelser som introduksjonsprogram, skole og jobb. Behov for praktisk bistand, hjelp og veiledning kan ses i lys av familiens manglende kunnskaper om å bo og leve i det samfunnet de har kommet til. Deres kompetanse har gyldighet i hjemlandet men ikke i så stor grad i Norge. Kohli (2007) skriver noe om viktigheten av praktisk oppfølging av enslige mindreårige flyktninger (Kohli, 2007) og i forbindelse med tilpasning beskriver Al-Baldawi (2014) behovet for at fleksible og adekvate løsninger ved mottakelsen vil være ett viktig element i en vellykket tilpasningsprosess (Al-Baldawi, 2014, s 41). Det kan virke som om det er nettopp de adekvate og fleksible løsningene som kan ivareta familiene som informantene etterlyser i denne studien.

Housing First modellen springer ut fra bostedsløse med rusmiddelavhengighet og/eller psykiske helseproblemer. Imidlertid kan noe av innholdet i modellen ha overføringsverdi for arbeidet med flyktningfamilier. Modellen henter inspirasjon blant annet fra begrepene normalisering, brukermedvirkning, recovery og sosial inkludering. Brukeren tilbys bolig, men også oppfølging etter brukerens behov og ønsker. Det er brukerens behov for helhetlig oppfølging som står sentralt, og innsatsen rettes mot alle

livsområder deriblant også praktiske oppgaver (Snertingdal & Bakkeli, 2015). Boligsosialt arbeid er en helhetlig tilnærming som har som målsetting å påvirke individenes forutsetninger for å mestre ett boforhold. Dette kan blant annet innebære direkte og indirekte tiltak som gjør den enkelte i stand til å mestre å bo. Boligsosialt arbeid vil ha innvirkning på levekår, velferd og integrering. Manglende forståelse og kunnskap om å bo i Norge og hva det innebærer vanskeliggjør flyktningfamilienes hverdag. Thorshaug m/flere (2011) vektlegger nødvendigheten av å yte flyktninger bistand til å mestre egen bo-, og livssituasjon. Dette innebærer veiledning, opplæring og hjelp knyttet opp imot praktiske oppgaver i hjemmet, i tillegg til økonomisk rådgivning og forholdet til bo - omgivelsene (Thorshaug, Svendsen, Paulsen, & Berg, 2011, s 19). På den andre siden fremhevet også flere informanter at til tross for at ungdommene og familiene hadde opplevd og gjennomlevd store utfordringer, mestret enkelte av familiene det nye livet i Norge. Flere av ungdommene og deres familier viser stor grad av resiliens, de mestrer eget liv og den praktiske tilnærmingen i Norge og hjelpebehovet vil i disse tilfellene være minimalt.

6.3.5 Samhandlende og koordinerende tjenester

Situasjonen for enslige mindreårige flyktninger og deres familier kan blant annet ses i lys av Bronfenbrenner, og den bioøkologiske modell. Utgangspunktet for økologisk utviklingspsykologi er at barn og unge inngår i forskjellige sosiale og kulturelle sammenhenger som de står i ett gjensidig påvirkningsforhold til. Ved å ta utgangspunkt i denne kan det legges ett grunnlag for en helhetlig tenkning rundt ungdommenes og deres familie. I følge Bronfenbrenners modell kan det sies at ungdommene blir påvirket på ulike systemnivå og modellen gir derfor et godt teoretisk bakteppe for å gi ett overordnet syn på deres situasjon. Ungdommene beveger seg i ulike kontekster på ulike nivåer og påvirkes av hendelser direkte og indirekte, noe funnene underbygger. I møte med det norske samfunnet vil de oppleve at deres situasjon påvirkes av ytre faktorer som spenner fra internasjonale føringer til den daglige direkte samhandlingen med andre. Samtidig står de ofte under press og forventninger fra storfamilien i hjemlandet og denne polyfonien av stemmer påvirker dagliglivet. Disse stemmene og påvirkning bør det tas høyde for i arbeidet med enslige mindreårige flyktninger. De transnasjonale nettverk ved hjelp av internett, Skype, Messenger osv har skapt en mulighet for å vedlikeholde kontakten med hjemlandet. Ved å tenke i tråd med denne modellen, blir det avgjørende at tjenestene er koordinerte for å kunne ivareta ungdommen og familiens

helhetlige situasjon noe funnene indikerer som viktig. Funnene peker mot ett behov for samhandlende og koordinerende tjenester. Det etterlyses ett team som kan jobbe spesielt med disse sakene i kommunen. Et tverrfaglig samarbeid kan ses på som faglig spesialisering kombinert med vertikal ansvarsfordeling mellom offentlige forvaltningsnivåer, og horisontal funksjonsdeling mellom profesjoner og fagmiljøer. I regjeringens utredninger om helse- og velferdstjenester blir samarbeid framholdt som en viktig strategi for å utforme tjenester med høy kvalitet (Willumsen & Ødegård, 2014, s 19).

Gjennom nasjonale føringer viser regjeringen at målet er å skape et samfunn som fremmer helse gjennom hele livsløpet. Tiltak for å redusere sosiale forskjeller og forhindre frafall og utenforskap vil på sikt forebygge psykiske lidelser. Dette kan løses ved at kommunene prioriterer en helhetlig innsats, tverretatlig og tverrfaglig arbeid med koordinerte tiltak. Et viktig formål i Sosialtjenesteloven er å bidra til at utsatte barn og unge og deres familier får et helhetlig og samordnet tjenestetilbud. (Fløtten, 2009, s179; Sosialtjenestelovenn, 2009). For å få til et godt samarbeid må felles kunnskap om og respekt for hverandres ansvar og roller være tilstede (Rundskriv, 2013s 4). I de fleste tilfeller vil en forutsetning for å oppnå gode resultater være at en tjeneste er toppforankret. Lederens oppgave vil blant annet være å sikre at brukerne tilbys likeverdige og helhetlige tjenester og at det praktiseres reell brukermedvirkning. Det er nødvendig at ansatte får støtte fra ledelsen gjennom fasene i arbeidet med å utvikle, og videreutvikle arbeidet, frigjøre tid til drøftinger, og gi den støtten som er nødvendig (Helsedirektoratet, 2014; Lauvås & Lauvås, 2004, s 210).

For å unngå at familier blir kasterballe mellom offentlige etater, må de identifiseres raskt slik at familiene som har hjelpebehov får ett adekvat tilbud om ulike hjelpetiltak (Barne-, 2015, s 22). Det vil være viktig at familiene møtes av kompetente og koordinerte tjenester med tilstrekkelig kapasitet for å kunne yte de mest mulig optimale tjenester (Helsedirektoratet, 2015). Herunder vil det også være viktig å holde frivillige organisasjoner oppe som en viktig samarbeidspart. Frivillige organisasjoner bidrar på mange måter i kommunen og har betydning for arbeidet for å motvirke ensomhet og utenforskap. Et tettere samarbeid mellom kommunene og frivillige organisasjoner vil også legge forholdene til rette for erfaringsoverføring (Barne-, 2015, s 73).

Opplysninger til andre forvaltningsorganer kan gis når det er nødvendig for å bidra til løsning av oppgaver etter loven, eller for å forebygge vesentlig fare for liv eller alvorlig skade for noens helse. Taushetsplikten vil regulere forholdet mellom ulike aktører med

tanke på fortrolige og taushetsbelagte opplysninger. Generelt sett er taushetspliktregele utformet slik at personlige opplysninger om brukeren kan kommuniseres til andre som ledd i et formalisert samarbeid. Personlige opplysninger kan gis i situasjoner hvor det er gitt samtykke fra den/de det gjelder, ved anonymisering av opplysninger som er personidentifiserbare og etter særlige regler i tjenestelovgivningen (Helse-og, 2011; Willumsen & Ødegård, 2014, s 51).

I «Sammen om mestring», Helsedirektoratet (2014) fremholdes Recovery som ett sentralt perspektiv for bedringsorienterte praksiser hvor samfunnsforhold, levekår og sosiale prosesser vektlegges. Recoveryperspektivet legger til grunn relasjonen mellom brukeren og tjenesteutøver, hvor hjemmet, venner og familie, aktivitet, arbeid og sosiale arenaer tillegges stor betydning for helingsprosessen (Helsedirektoratet, 2014; Karlsson & Borg, 2017). Det vil kreve vilje og kunnskap for å få samarbeidet til å fungere og de ulike tiltakene i de forskjellige etatene kan virke både fremmende, og hemmende for samarbeidet. Det vil være en kontinuerlig prosess å få aktuelle aktører på banen, og at de tar ansvar for egne ansvarsområder. Det vil være avgjørende med et godt og formalisert tverretatlig og tverrfaglig samarbeid, med en tydelig toppforankring, stor tillitt på ledernivå og tydelige mandater for å kunne gi en helhetlig tjeneste rundt utsatte familier. Dette handler om å legge til rette for, og utvikle sømløse tjenester hvor relasjonen blir ivaretatt. Grunnleggende sett bunner dette i hvordan vi ser på familiene og med hvilken respekt vi møter de på. På den andre siden er det familier som har liten grad av hjelpebehov. Al - Baldawi påpeker behovet for å bygge opp ett målrettet støtteapparat og utforme en plan for å kunne lette og påskynde integreringsprosessen for flyktningfamilier (Al - Baldawi, 2017, s 205).

Informantene forteller at familiens levekår påvirker ungdommens muligheter her og nå, men også fremtiden. Vanskelige levekår virker inn på somatisk og psykisk helse. Risiko for utvikling av blant annet psykiske plager kan ses i sammenheng med sosioøkonomisk status. Dette kan vise seg i dårligere trivsel, uheldig psykososial tilpasning og problematisk adferd. Forebyggende – og helsefremmende arbeid handler om å øke beskyttelsesfaktorene og redusere risikofaktorer (Barne-, 2015; Helsedirektoratet, 2014).

Informantene forteller at det i enkelte saker fungerer med samarbeid med andre etater men i de fleste tilfellene kunne dette fungert på en smidigere måte. Det fremkommer at det kunne være ett ønske om ett eget tverretatlig team, eller en koordinator, som kunne hatt det overordnede ansvaret i familiegjennomføringssakene. Det vil være nødvendig at

teamet jobber på systemnivå, jobber systematisk med informasjon, dialog og refleksjon rundt tematikken, samtidig som de jobber på individnivå med enkeltsaker. For å kunne fremstå som erfaringsagenter, og kjenne problematikken på pulsen blir nærhet til familiene viktig. På den måten er det lettere å vite hva familiene er opptatt av, kunne se helheten, vurdere familienes hjelpebehov og de nødvendige tjenestene kan aktiveres og involveres. Oppsummeringsvis handler dette om å sikre koordinerte tjenester ved hjelp av koordinerte enheter, for å tilrettelegge for god samhandling slik at brukernes behov ivaretas (Helsedirektoratet, 2014).

7 Avslutning

Formålet for denne studien har vært å utforske hvilke erfaringer ansatte i kommunen har gjort seg rundt tematikken enslige mindreårige flyktninger og familiegjennomføring. Jeg har ønsket å belyse erfaringer som gjøres i arbeidet med denne gruppen unge og deres familier igjennom hele prosessen fra før familien ankommer til etter etablering. Videre ønsket jeg å se på om tjenestetilbudet for gruppen var tilstrekkelig slik den nå er utformet.

På individnivå pekes det på behov for kontinuitet i relasjon og forebyggende samtaler med ungdommene. For å fremme god fungering viser Kohli (2007) til Howe (1995) som summerer tre hensiktsmessige måter å møte ungdommene på. Den første er forståelse fra menneskene rundt ungdommen som kan vise de godhet, medfølelse og vise at de er tillitsverdige. Det andre punktet omhandler hensiktsmessig og praktisk støtte som er klar og informativ. Det siste er psykoterapi som leder til fred med spøkelser, og indre demoner, for å kunne gi tilgang til en tryggere vei til et bedre liv (Kohli, 2007, s 39). Gjennomgående er informantenes synspunkt at relasjonen til ungdommene bør videreføres etter familiene har ankommet. Det vil i praksis bety at vedtak om oppfølging av ungdommen fattes, eller videreføres, selv etter familien har kommet. Betydningen av kontinuitet i relasjon som er fundert på tillitt, ærlighet og kunnskap fremheves som essensiell. Kontaktpersoner representerer kulturformidling, innehar kunnskap om alle livsområdene til den enkelte ungdom og vil de i de fleste tilfeller være en signifikant viktig person i deres liv, dette vil også kunne virke terapeutisk inn.

Videre vises det til en både praktisk orientert, men også veiledningsbasert oppfølging av familiene og familiesystemet. De unges relasjon med familien, familiesamspill og dynamikk, samt relasjon med andre i privat nettverk og betalte hjelpere påvirker ungdommens utvikling og psykiske helse. Hele familiesystemet må ses, ivaretas og løftes fram.

Denne studien har fått fram at det er avgjørende med ett helhetlig perspektiv på situasjonen til enslige mindreårige flyktninger som er innvilget familiegjennomføring med sin familie. Det utkrystalliserer seg ett behov for bedre koordinerte og samhandlende tjenester som kan jobbe tett og målrettet opp imot familiene. Informantene peker på det de ser som et behov for et helhetlig koordinert hjelpeapparat inn i disse sakene basert på individuelle behov sett i forhold til mestring. Dette vil etter informantenes innspill kreve ett hjelpeapparat som er tverretatlig og tverrfaglig sammensatt med en klar

koordinerende enhet, eller person, som har ansvar for at familiene får nødvendig hjelp og støtte. På sikt sier informantene noe om at dette vil forebygge psykisk uhelse og fremme gode prosesser for integrering og psykisk helse. Spesielt en av informantene trakk frem perspektivet med at familiene må tilbys god nok hjelp for å unngå at det skapes nye barnevernssaker som påfører familiene ekstra belastninger.

«Det kan jeg i hvert fall snakke en del om for det synes jeg er så unødvendig. At det skal bli en barnevernssak. For det handler om systemet vårt. [...] istedenfor at det kunne vært folk der som kunne hjulpet dem fra dag en, det er det værste synes jeg.»

I forlengelsen av dette poengterte også informantene at vi ikke må miste resiliens og mestringsperspektivet i disse sakene. Funnene viser også at det er stor grad av mestring og kompetanse både hos den enslige mindreårige flyktningen, og også i deres familie. Ofte kan det være lite som skal til for at myndighetene, eller frivillige organisasjoner, kan være bidragsytere til at store positive livsendrende prosesser igangsettes slik at det får varig positiv effekt for den enkelte og for familiene. Kulturspesifikke krav og kultursensitivitet er viktig å kjenne til for å forstå resiliens, og nærmiljø, familie, skoler og andre aktuelle aktører må samarbeide.

Det å skulle legge til rette for gode oppvekstvilkår for barn og unge er blant de viktigste oppgavene i samfunnet. Gode oppvekstvilkår er et mål i seg selv, samtidig som det legger grunnlaget for god helse gjennom livet. Å forebygge, avdekke og avverge tidlig og følge opp de barna, ungdommene og familiene som sliter, er derfor avgjørende for de det gjelder og for samfunnets bærekraft (Helsedirektoratet, 2015, s 95).

Referanser

- Al-Baldawi, R. (2014). *Migration och anpassning* (Vol. 2). Danmark: Studentlitteratur.
- Al - Baldawi, R. (2017). *Familjen i exil. Flyktningfamiljer i en interkulturell och psykosocial kontekst*. Sverige: Francisco Ortega.
- Alvesson, M., & Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion : vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod* (2. oppl. ed.). Lund: Studentlitteratur.
- Augdal, I.-L. G., Gotvassli, K.-Å., & Rotmo, B. (2014). Når kunnskapen sitter i veggene - En empirisk studie av ulike kunnskapsformer og muligheter for kunnskapsutvikling i to barnevernsinstitusjoner. *Tidsskriftet Norges Barnevern, 02-03 volum 91*. doi:<https://ezproxy1.usn.no:3325/tnb/2014/02-03/naar-kunnskapen-sitter-i-veggene-en-empirisk-studie-av-ul>
- Barne-, I.-o. i. (2011). *Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger-en håndbok for kommunene*. Retrieved from <http://www.regjeringen.no/enslige-mindrearige-handbok>
- Barne-, I.-o. i. (2015). *Barn som lever i fattigdom. Regjeringens strategi (2015-2017)*. Oslo Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/barn-som-lever-i-fattigdom/id2410107/>
- Berg, B., & Gravråkmø, S. (2016). *Familiegjenforening i eksil: Forebygging gjennom familiesamtaler*.
- Borge, A. I. H. (2016). *Resiliens: risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal.
- Bronfenbrenner, U. (1953). *Personality. Annu Rev Psychol, 4*, 157-182. doi:10.1146/annurev.ps.04.020153.001105
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, Massachusetts, and London, England: Harvard university press.
- Buber, M. (1995). *Det mellommenneskelige* (P. Sællstrøm, Trans. Vol. 2). Sverige: Dualis Førlag AB.
- Bøe, T. D., & Thomassen, A. (2017). *Psykisk helsearbeid: å skape rom for hverandre*. Oslo: Universitetsforl.
- De, n. f. k. (2014). *Generelle forskningsetiske retningslinjer*. Retrieved from <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Generelle-forskningsetiske-retningslinjer/>
- Eide, K. (2013). *Barn på flukt: psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*: Gyldendal Akademisk.
- Eide, K. (Ed.) (2012). *Barn på flukt: psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, K., & Hjern, A. (2013). *Unaccompanied refugee children - Vulnerability and agency* (Vol. 102).
- Ekeløve-Slydal, B. E.-S. o. G. M. (Ed.) (2014). *Menneskerettigheter i Norge. I Menneskerettigheter—en innføring, red. 4. utgave* (4. utg ed.). Oslo: Humanist forlag.
- Eliassen, H., & Seikkula, J. (2006). *Reflekterende prosesser i praksis: Klientsamtaler, veiledning, konsultasjon og forskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Flyktningehjelpen. (2019). Global statistikk. Retrieved from <https://www.flyktninghjelpen.no/global/statistikk/statistikk/>
- Fløtten, T. (2009). *Barnefattigdom*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Folkehelseinstituttet. (2018). Helse i innvandrerbefolkningen. Retrieved from <https://fhi.no/nettpub/hin/grupper/helse-i-innvandrerbefolkningen/>
- Grenfell, M. J. (2014). *Pierre Bourdieu : Key Concepts*. In. Retrieved from <http://ebookcentral.proquest.com/lib/ucsn-ebooks/detail.action?docID=3061159> doi:<https://ezproxy2.usn.no:2537/lib/ucsn-ebooks/detail.action?docID=3061159#>
- Hagen, M. B., da Silva, A. B., & Thelle, M. I. (2016). *Traumebevisst omsorg i psykisk helsearbeid: fra et tilknytningsteoretisk perspektiv*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Haugland, B. S. M. (2006). Barn som omsorgsgivere: Adaptiv versus destruktiv parentifisering. *Tidsskrift-Norsk Psykologforening*, 43(3), 211.
- Havnesköld, L. (1992). *Daniel Sterns teorier om sjålvutvekkling: en introduktion*. Sverige: Almqvist & Wiksell.
- Helse-og, o. (2011). *Lov om Kommunale Helse - og Omsorgstjenester*. Retrieved from https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2011-06-24-30/KAPITTEL_9#%C2%A79-1
- Helse-og, o. (2017). *Mestre hele livet. Regjeringens strategi for god psykisk helse (2017 - 2022)*. Retrieved from https://www.regjeringen.no/contentassets/f53f98fa3d3e476b84b6e36438f5f7af/strategi_for_god_psykisk-helse_250817.pdf
- Helsedirektoratet. (2014). *Sammen om mestring. Veileder i lokalt psykisk helsearbeid og rusarbeid for voksne. Et verktøy for kommuner og spesialisthelsetjenesten*. Helsedirektoratet Oslo Retrieved from <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/sammen-om-mestring-lokalt-psykisk-helsearbeid-og-rusarbeid-for-voksne>
- Helsedirektoratet. (2015). *Meld. St. 26 (2014–2015) fremtidens primærhelsetjeneste–nærhet og helhet* Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-26-2014-2015/id2409890/>
- Houghton, C., Casey, D., Shaw, D., & Murphy, K. J. N. r. (2013). *Rigour in qualitative case-study research*. 20(4).
- Hummelvoll, J. K., & Dahl, T. E. (2014). *Helt-ikke stykkevis og delt: psykiatrisk sykepleie og psykisk helse* (7 utg, 2. oppl ed.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Jakobsen, C. F. (2008). *Nye perspektiver på læring og kunnskapsutvikling i organisasjoner*. *MAGMA econas tidsskrift for økonomi og ledelse*. doi:<https://www.magma.no/nye-perspektiver-paa-laering-og-kunnskapsutvikling-i-organisasjoner>
- Karlsson, B., & Borg, M. (2015). *Psykisk helsearbeid: humane og sosiale perspektiver og praksiser* (1 ed.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Karlsson, B., & Borg, M. (2017). *Recovery: tradisjoner, fornyelser og praksiser*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kohli, R. (2007). *Social work with unaccompanied asylum-seeking children*. England: Macmillan International Higher Education.
- Krogh, T., Theil, R., Iversen, I., Reinton, R. E., & Egeland, T. (2003). *Historie, forståelse og fortolkning : innføring i de historisk-filosofiske fags fremvekst og arbeidsmåter* (4. utg. ed.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2017). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg., 3. oppl. ed.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lauvås, K., & Lauvås, P. (2004). *Tverrfaglig samarbeid: perspektiv og strategi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Moore, A. M., & Barker, G. G. J. (2012). *Confused or multicultural: Third culture individuals' cultural identity*. *International Journal of Intercultural Relations*, 36(4), 553-562.
- Oppedal, B., Jensen, L., Seglem, K., & Haukeland, Y. (2011). *Etter bosettingen: Psykisk helse, mestring og sosial integrasjon blant ungdom som kom til Norge som enslige mindreårige asylsøkere* Folkehelseinstituttet
- Paulsen, V., Thorshaug, K., & Berg, B. (2014). *Møter mellom innvandrere og barnevernet: Kunnskapsstatus (NTNU Samfunnsforskning AS)*. (8275703816). Retrieved from <https://samforsk.no/Publikasjoner/Kunnskapsstatus%20barnevern%20og%20innvandring.pdf>
- Pollock, D. C., Van Reken, R. E., & Pollock, M. V. (2010). *Third Culture Kids: The Experience of Growing Up Among Worlds: The original, classic book on TCKs*. England: Hachette UK.
- Rundskriv, Q. (2013). *16/2013: Forebyggende innsats for barn og unge*. Retrieved from https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/rundskriv_q16_2013.pdf
- Sandnes, T. J. (2017). *Innvandrere i Norge 2017*. Statistisk Sentralbyrå Retrieved from https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/332154

- Schibbye, A.-L. L. (2009). *Relasjoner: et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Seglem, K. B., Oppedal, B., & Roysamb, E. J. (2014). Daily hassles and coping dispositions as predictors of psychological adjustment: A comparative study of young unaccompanied refugees and youth in the resettlement country. *International Journal of Behavioral Development, 38*(3), 293-303.
- Seikkula, J., & Arnkil, T. (2013). *Åpen dialog i relasjonell praksis. Respekt for annerledeshet i øyeblikket*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Skårderud, F., Stänicke, E., Haugsgjerd, S., Maizels, D., & Engell, S. (2010). *Psykatrieboken: sinn-kropp-samfunn*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Snertingdal, M., & Bakkeli, V. (2015). *Housing first i Norge—sluttrapport. Prosesser, resultater og kartleggingskjema*. Fafo-rapport
- Sosialtjenestelovenn. (2009). *Lov om sosial tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen*. (LOV-2009-12-18-131). Retrieved from <https://lovdata.no/lov/2009-12-18-131>
- Stang, E. G., & Sveaass, N. (2016). *Hva skal vi med menneskerettigheter? : betydningen av menneskerettigheter i helse- og sosialfaglig arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Stern, D. N. (1995). *Barnets interpersonelle univers: det 0-2-årige barn i et psykoanalytisk og utviklingspsykologisk perspektiv*. Danmark: Hans Reitzel.
- Strand, V. B., & Larsen, K. M. (2015). *Menneskerettigheter i et nøtteskall*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Suárez-Orozco, C., Todorova, I. L. G., & Louie, J. (2002). *Making Up For Lost Time: The Experience of Separation and Reunification Among Immigrant Families*. 41(4), 625-643. doi:doi:10.1111/j.1545-5300.2002.00625.x
- Sveaass, N., & Reichelt, S. J. (2011). Familiegjengforening i eksil-en utfordring for familierapeuter. *Fokus på familien, 3*, 210-230.
- Svendsen, S., Berg, B., Paulsen, V., Garvik, M., & Valenta, M. (2018). *Kunnskapsoppsummering om enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger*.
- Sverre, B. L. (2016). *Migrasjon og helse. En etnografisk studie av eldre pakistanske kvinner i det norske samfunnet*. (Doktoravhandling), Universitetet i Oslo, Oslo.
- Sverre, B. L. (2018). *Integrasjon som helsefremmende prosesser. Kap 4*. In J. T.-M. Debesay, C. (Ed.), *Migrasjon, helse og profesjon*. Oslo: Gyldendal.
- Tetzchner, S. v. (2013). *Utviklingspsykologi* (2. utg. ed.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Thagaard, T. (2015). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode* (4. utg., 2. oppl. ed.). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Thorshaug, K., Svendsen, S., Paulsen, V., & Berg, B. (2011). "Det er litt sånn at veien blir til mens en går": Kommuners fremskaffelse av boliger til flyktninger. (8275702445). NTNU Samfunnsforskning
- Tjora, A. H. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg. ed.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- UNICEF. (2016). *Hvordan møter vi barn som flykter alene?* Retrieved from <https://www.unicef.no/nyheter/15925/rekordmange-barn-alene-pa-flukt-hvordan-moter-vi-dem>
- Utlendingsdirektoratet. (1999). *Årsrapport 1999*. Retrieved from https://www.udi.no/globalassets/global/aarsrapporter_i/aarsrapport-1999.pdf
- Utlendingsdirektoratet. (2010). *Søknad om familiegjengforening der referansepersonen er mindreårig og er innvilget oppholdstillatelse på grunn av sterke menneskelige hensyn - utlendingsloven § 49 første ledd*. Retrieved from <https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-praksisnotater/pn-2010-016/>
- Utlendingsdirektoratet. (2019a). *Ord og begreper*. Retrieved from <https://www.udi.no/ord-og-begreper/familieinnvandring/>
- Utlendingsdirektoratet. (2019b). *Statistikk og analyse*. Retrieved from <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylsoknader-enslige-mindrearige-asyloskere-2018/>

- Utlendingsnemda. (2019). *Sakstyper familieinnvandring*. Retrieved from <https://www.une.no/sakstyper/familieinnvandring/>
- Varvin, S. (2015). *Flukt og eksil*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Willumsen, E., & Ødegård, A. (2014). *Tverrprofesjonelt samarbeid: et samfunnsoppdrag*. Oslo: Universitetsforlaget.

Oversikt over figurer

Figur 1 Den opprinnelige hermeneutiske sirkel, del - helhet

Figur 2 Den aletiske hermeneutiske sirkel, forforståelse – forståelse

Figur 3 Den hermeneutiske sirkel med horisontbegrepet

Vedlegg 1 Informasjonsskriv med samtykke

Vil du delta i forskningsprosjektet

Familiegjenforening – de ansattes erfaringer om de enslige mindreåriges opplevelser?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å fremskaffe et kunnskapsgrunnlag om hvordan de ansatte erfarer at hverdagen forandres for de enslige mindreårige, og evt på hvilken måte, når familien ankommer Norge. I dette skrevet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med studien er å fremskaffe et kunnskapsgrunnlag om hvordan de ansatte opplever at hverdagen forandres for de enslige mindreårige, og evt på hvilken måte, når familien ankommer Norge. Jeg ønsker å skape et kunnskapsgrunnlag for utvikling av helse - og sosialtjenester som kan forebygge psykiske helseplager, fremme helse og, på sikt, fremme integrasjon for de mindreårige og deres familier i Norge.

Jeg ønsker å se nærmere på hva som kan oppleves som problematisk for den enslige mindreårige i familiegjenforeningssaker, både med tanke på psykologiske påkjenninger og konkret behov for hjelp og veiledning fra helse – og sosialtjenesten for å manøvrere seg selv og familien i det norske samfunnet. Jeg ønsker å se på de ansattes erfaringer med de enslige mindreåriges opplevelser knyttet opp mot en familiegjenforening.

Problemstillingen blir som følgende:

Hvilke erfaringer har ansatte i kommunen om enslige mindreårige flyktningers opplevelser av en familiegjenforening?

For å kunne svare på problemstillingen ønsker jeg å ta utgangspunkt i følgende forskningsspørsmål:

1. Hvilke erfaringer har ansatte med enslige mindreårige flyktningers opplevelser før en familiegjenforening?
2. Hvilke erfaringer har ansatte med enslige mindreårige flyktningers opplevelser umiddelbart ved en familiegjenforening?

3. Hvilke erfaringer har ansatte med enslige mindreårige flyktningers opplevelser ca ett år etter en familiegjenforening?
4. Hvilke helse – og sosialtjenester har enslige mindreårige flyktninger og deres familier behov for etter en familiegjenforening?

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Dette er et prosjekt som en del av masterstudiet i Klinisk helsearbeid, studieretning psykisk helsearbeid ved Universitetet i Sørøst – Norge, fakultet for helse – og sosialvitenskap. Skolen er forskningsansvarlig og veileder førsteamanuensis Beate Lie Sverre er ansvarlig prosjektleder.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

For å samle inn informasjon om temaet gjennomføres det intervjuer med ansatte som arbeider med enslige mindreårige og har erfaring med enslige mindreårige som har fått familiegjenforening.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du blir intervjuet. Intervjuet vil ta mellom 45 og 60 minutter og spørsmålene er laget med utgangspunkt i forskningsspørsmålene. Jeg tar lydopptak og notater fra intervjuet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrevet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er prosjektleder og student som vil ha tilgang på opplysningene.

- Navnet og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data. Data skal oppbevares aidentifisert, forskningsdata og koblingsnøkkel skal lagres hver for seg slik at forskerne kun har adgang til forskningsdata. Datamaskinen er beskyttet med brukernavn og passord og er oppbevart etter retningslinjene fra Universitetet i Sørøst-Norge. Jeg ønsker å bruke en transkriptør for å skrive intervjuene og det vil bli utarbeidet databehandleravtale etter retningslinjer fra Datatilsynet.

Opplysningene vil anonymiseres i publikasjonen slik at deltakerne ikke kan gjenkjennes.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 20.12.19 og opplysningene vil destrueres når prosjektet ferdigstilles.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Sørøst – Norge, fakultet for helse – og sosialvitenskap har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Masterstudent Ingeborg Elfven på telefon 92855823, elfven@ebnett.no eller prosjektleder førsteamanuensis Beate Lie Sverre telefon 90886797, beate.lie.sverre@usn.no
- Vårt personvernombud: Paal Are Solberg
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Beate Lie Sverre
Prosjektansvarlig

Ingeborg Elfven
Masterstudent

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet Familiegjenforening – de ansattes erfaringer om de enslige mindreåriges opplevelser, og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til:

Å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca.

20.12.2019

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2 Intervjuguide

INTERVJUGUIDE

Det er frivillig å delta i studien. Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Det er et felles ansvar fra student og informant at det ikke kommer frem taushetsbelagte opplysninger under intervjuet. Dersom du vil bruke eksempler, må du sørge for å overholde taushetsplikten.

1. Første tema handler om hvilke erfaringer du har gjort deg med enslige mindreårige flyktningers opplevelser før en familiegjenforening?

Hvilke erfaringer har du med ungdommens fungering **før** familien ankommer Norge?

Hjelpespørsmål:

- Hvordan fungerer ungdommen på skole, jobb, i forhold til nettverk, psykisk?
- Hvilke tanker har ungdommen gjort seg i forhold til familiens ankomst?
- Hvilke forventninger erfarer du at ungdommen har til at familien skal komme?

Hvordan forberedes ungdommen på at familien skal komme?

Hjelpespørsmål:

- Hvilke praktiske oppgaver, bolig, kontakt med andre hjelpeinstanser, forventninger til familiesamspill, behov for samtaler.

2. Neste tema er hvilke erfaringer du har med enslige mindreårige flyktningers opplevelser **umiddelbart** ved en familiegjenforening?

Hjelpespørsmål:

- Hvilke utfordringer stilles den unge overfor når familien kommer til Norge og perioden rett i etterkant?

- På hvilken måte preger tiden rett i etterkant av en familiegjenforening ungdommen, både positivt og negativt?

3. Så er det hvilke erfaringer du har med enslige mindreårige flyktningers opplevelser ca **ett år etter** en familiegjenforening?

Hjelpespørsmål:

- Erfarer du noen forskjell i fungeringsnivå hos ungdommen fra før familien kom til det har gått ett års tid? (Psykisk/ fysisk fungering)
- Hvilke opplevelser har ungdommen hatt i perioden familien har vært i Norge? Positive og utfordringer.
- Hvilket utfordringer ser du utpeker seg spesielt?

4. Til sist: hvilke helse – og sosialtjenester mener du at enslige mindreårige flyktninger og deres familier har behov for etter en familiegjenforening?

Hjelpespørsmål:

- Opplever du at det er forskjell på hvordan ulike etater ser på ungdommens hjelpebehov?
- Hvilke forventninger ligger fra øvrig hjelpeapparat, ungdommene og deres familier til hva slags hjelp som burde vært tilbudt?

Oppfølgingsspørsmål:

- A. Er det noen ungdommer og familier som ikke har behov for støtte?
- B. Har du opplevd at ungdommer har flyttet fra familien etter familien kom til Norge? Hvis ja; hvordan tenker du at man kunne ha unngått et slik brudd? Hva gjør dette med ungdommen?
- C. I en ideell verden, hvordan ser du som ansatt at tjenestetilbudets ville sett ut for å ivareta familiens evt. utfordringer?

Vedlegg 3 Vurdering fra NSD Personvernombudet for forskning § 31

Beate Lie Sverre

3045 DRAMMEN

Vår dato: 11.07.2018

Vår ref: 61303 / 3 / BGH

Deres dato:

Deres ref:

Vurdering fra NSD Personvernombudet for forskning § 31

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 26.06.2018 for prosjektet:

61303	<i>Enslige mindreårige flyktninger og familiejenforening - Ansattes erfaringer</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Sørøst-Norge, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Beate Lie Sverre</i>
Student	<i>Ingeborg Elfven</i>

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er meldepliktig og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av personopplysningsloven § 31. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Vi forutsetter at du ikke innhenter sensitive personopplysninger.

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 31.05.2019 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS   Harald Hårfagres gate 29   Tel: +47-55 58 21 17   nsd@nsd.no   Org.nr. 985 321 884
NSD – Norwegian Centre for Research Data   NO-5007 Bergen, NORWAY   Faks: +47-55 58 96 50   www.nsd.no

personopplysninger.

Se våre nettsider eller ta kontakt dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Marianne Hegetveit Myhren

Belinda Gloppen Helle

Kontaktperson: Belinda Gloppen Helle tlf: 55 58 28 74 / belinda.helle@nsd.no

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Ingeborg Elfven, elfven@ebnett.no

INFORMASJONSSKRIV ETTER NY PERSONVERNLOVGIVNING

Du har opplyst i meldeskjema at utvalget (de ansatte) vil motta skriftlig (og muntlig) informasjon om prosjektet, og samtykke skriftlig til å delta. Vår vurdering er at informasjonsskrivet til utvalget er godt utformet etter gjeldende lovverk.

I løpet av 2018 vil imidlertid nye personvernregler gjelde. Blant annet stilles det mer omfattende krav til informasjon og samtykke, og behandlingsansvarlig institusjon må løpende vurdere om informasjonen som er gitt er tilstrekkelig etter det nye regelverket.

På grunn av prosjektets varighet anbefaler personvernombudet at informasjonsskrivet tilpasses de nye kravene. Vi har tilrettelagt en ny mal for informasjonsskriv som er lagt ut på våre nettsider som vi anbefaler at du benytter. Ved å bruke malen sikrer du at informasjonsskrivet blir i tråd med de nye kravene til informasjon:

http://www.nsd.uib.no/personvernombud/hjelp/informasjon_samtykke/index.html

DE ANSATTES TAUSHETSPLIKT

De ansatte som skal intervjues har taushetsplikt. Det er derfor viktig at intervjuene gjennomføres slik at det ikke samles inn opplysninger som kan identifisere enkeltbarn eller avsløre taushetsbelagt informasjon. Vi anbefaler at dere er spesielt oppmerksom på at ikke bare navn, men også identifiserende bakgrunnsopplysninger må utelates, som for eksempel alder, kjønn og eventuelle spesielle hendelser. Vi forutsetter også at du er forsiktig ved å bruke eksempler under intervjuene. Personvernombudet legger med dette til grunn at du ikke innhenter personopplysninger om ungdommene fra de ansatte.

Studenten og den ansatte har et felles ansvar for at det ikke kommer frem taushetsbelagte opplysninger under intervjuet. Det kan derfor være hensiktsmessig om studenten avklarer dette med informanten i forkant av intervjuet.

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet forutsetter at du/dere behandler alle data i tråd med Universitetet i Sorøst-Norge sine retningslinjer for datahåndtering og informasjonssikkerhet. Vi legger til grunn at bruk av privat pc er i samsvar med institusjonens retningslinjer.

DATABEHANDLERAVTALE

Dere har opplyst om at dere skal bruke en transkriberingsassistent. Vi legger derfor til grunn at det inngås en databehandleravtale eller tilsvarende. For råd om hva databehandleravtalen bør inneholde, se Datatilsynets veileder: <https://www.datatilsynet.no/regelverk-og-skjema/veiledere/databehandleravtale/>

PROSJEKTLUTT OG ANONYMISERING AV DATAMATERIALET

I følge informasjonsskrivet er prosjektlutt er oppgitt til 31.05.2019. Det fremgår av meldeskjema og informasjonsskriv at du vil anonymisere datamaterialet ved prosjektlutt. Anonymisering innebærer vanligvis å:

- slette direkte identifiserbare opplysninger som navn, fødselsnummer, koblingsnøkkel
- slette eller omskrive/gruppere indirekte identifiserbare opplysninger som bosted/arbeidssted, alder, kjønn
- slette lydopptak

For en utdypende beskrivelse av anonymisering av personopplysninger, se Datatilsynets veileder:

<https://www.datatilsynet.no/globalassets/global/regelverk-skjema/veiledere/anonymisering-veileder-041115.pdf>

Personvernombudet gjør oppmerksom på at også databehandler må slette personopplysninger tilknyttet prosjektet i sine systemer. Det inkluderer eksempelvis transkripsjoner og filer.